

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 051 «Економіка»

Форма навчання: очна(денна)
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Глобальні імперативи конкурентного розвитку держав»
(назва теми)

здобувача Чайки Кирила Миколайовича _____
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Киян Єгор Михайлович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант) освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

(підпис)
« _____ » _____ 20__ р.

Столярчук Я.М.
(ініціали, прізвище)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародної економіки

(підпис)
« _____ » _____ 20__ р.

Столярчук Я.М.
(ініціали, прізвище)

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Чайці Кирилу Миколайовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)
денної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Глобальні імперативи конкурентного розвитку держав»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «7» грудня 2023 р. № 2230-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах:
наукової літератури, аналітичних досліджень та звітів міжнародних організацій, Світового банку, міжнародних статистичних ресурсів, Державної служби статистики України.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ <i>(назва розділу)</i>
Розділ 2	СУЧАСНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ <i>(назва розділу)</i>
Об'єкт дослідження:	Трансформація конкурентного розвитку держав та України в умовах сьогодення.
Предмет дослідження:	Моделі, імперативи, чинники, тенденції, показники та напрямки конкурентного розвитку держав світу та України
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідження моделей, імперативів, чинників, тенденцій, показників конкурентного розвитку держав світу та ідентифікація пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності України у глобальному вимірі

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети: У розділі 1

- визначити сутність поняття конкурентного розвитку та конкурентоспроможності
- висвітлити теорії та моделі конкурентного розвитку країн
- розглянути методи оцінки конкурентоспроможності держав

У розділі 2

- проаналізувати новітні імперативи, чинники та тенденції конкурентного розвитку країн
- здійснити компаративний аналіз ключових показників країн-лідерів економічного розвитку
- дослідити конкурентоспроможність України, довоєнну ретроспективу та сучасний стан
- визначити напрямки удосконалення конкурентного розвитку України в нинішніх реаліях

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис)
« _____ » _____ 2024 р.

Є. М. Киян
(ініціали, прізвище)

Завдання одержав здобувач

(підпис)
« _____ » _____ 2024 р.

К.М. Чайка
(ініціали, прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 74 сторінки, 8 таблиць, 13 рисунків, список використаних джерел з 51 найменувань.

«Глобальні імперативи конкурентного розвитку держав»

Об'єктом дослідження є трансформація конкурентного розвитку держав та України в умовах сьогодення.

Предметом дослідження є моделі, імперативи, чинники, тенденції, показники та напрямки конкурентного розвитку держав світу та України.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження моделей, імперативів, чинників, тенденцій, показників конкурентного розвитку держав світу та ідентифікація пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності України у глобальному вимірі.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- визначити сутність поняття конкурентного розвитку та конкурентоспроможності;
- висвітлити теорії та моделі конкурентного розвитку країн;
- розглянути методи оцінки конкурентоспроможності держав;
- проаналізувати новітні імперативи, чинники та тенденції конкурентного розвитку країн;
- здійснити компаративний аналіз ключових показників країн-лідерів економічного розвитку;
- дослідити конкурентоспроможність України, довоєнну ретроспективу та сучасний стан;
- визначити напрямки удосконалення конкурентного розвитку України в нинішніх реаліях;

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів.

Теоретична значущість отриманих результатів полягає у визначенні особливостей конкурентного розвитку та чинників, які на нього впливають. Методична значущість виявляється у визначенні взаємозв'язку конкурентоспроможності країни із загальним станом її економічної системи. Практична значущість отриманих результатів заключається в тому, що надані пропозиції заходи можуть бути враховані в процесі розробки та реалізації стратегії конкурентного розвитку України.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 20__.

Рік захисту роботи 20__.

Ключові слова: конкурентний розвиток, конкурентоспроможність, економічне зростання, глобалізм, продуктивність, інновації, інституції, конкурентна перевага, міжнародна торгівля.

В і д г у к
на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

Чайка Кирило Миколайович

на тему Глобальні імперативи конкурентного розвитку держав

1. Актуальність теми: Тема є актуальною через зростаючу глобалізацію, яка вимагає від країн адаптації до нових економічних і технологічних викликів для підтримки своєї конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Крім того, сучасні геополітичні та економічні фактори підсилюють необхідність пошуку перспективних напрямків конкурентного розвитку України з метою ефективної відбудови та покращення рейтингових позицій країни.

2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: Використання статистичних даних та аналітики, систематизація матеріалу.

3. Наявність самостійних розробок автора: Робота містить авторські таблиці, рисунки та систематизації.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: Практичні результати дослідження полягають в узагальненні та систематизації імперативів і напрямків конкурентного розвитку держав. Матеріали роботи будуть корисними для представників органів державної влади та місцевого самоврядування.

5. Наявність недоліків: Упущення щодо обґрунтування пунктів рекомендацій, недостатньо розгорнуті висновки, помилки оформлення матеріалів.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: 44 бали - Робота допущена до захисту

Науковий керівник: доцент кафедри міжнародної економіки, к.е.н.

(підпис)

Киян Є.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.	6
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ	6
1.1. Сутність поняття конкурентного розвитку та конкурентоспроможності	6
1.2. Теорії та моделі конкурентного розвитку держав	12
1.3. Методи оцінки конкурентоспроможності держав	20
РОЗДІЛ 2.	26
СУЧАСНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ	26
2.1. Новітні імперативи, чинники та тенденції конкурентного розвитку країн	26
2.2. Компаративний аналіз ключових показників країн-лідерів економічного розвитку	34
2.3. Конкурентоспроможність України: довоєнна ретроспектива та сучасний стан	48
2.4. Напрямки удосконалення конкурентного розвитку України в нинішніх реаліях	58
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті сучасних викликів та загроз, розвиток конкурентоспроможної економіки є одним з ключових питань для багатьох країн. Особливої актуальності тема набирає після COVID-19 та повномасштабного вторгнення Росії, які негативно вплинули на розвиток світової економіки, передусім української.

Технологічний прогрес і інновації стають ключовими факторами у довгостроковому економічному розвитку. Майбутнє належить тим, хто впроваджує інновації. Але інновації не трапляються без людей. З огляду на складні умови, як-от повномасштабна війна, економічна та соціальна ситуація питання конкурентоспроможності нашої держави стає ще більш актуальним. Історичний момент, у якому перебуває Україна, відкриває перед нею можливість реалізувати економічний потенціал та стати високорозвиненою конкурентоспроможною країною з високим добробутом її громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості конкурентоспроможності країн досліджували М. Портер, П. Кругман, К. Шваб, С. Гареллі та інші. Серед вітчизняних вчених доробком у цій сфері відзначилися Л. Антонюк, Д. Лук'яненко, А. Поручник, Ю. Полунєєв.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є дослідження моделей, імперативів, чинників, тенденцій, показників конкурентного розвитку держав світу та ідентифікація пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності України у глобальному вимірі.

Завдання дослідження:

- визначити сутність поняття конкурентного розвитку та конкурентоспроможності;
- висвітлити теорії та моделі конкурентного розвитку країн;

- розглянути методи оцінки конкурентоспроможності держав;
- проаналізувати новітні імперативи, чинники та тенденції конкурентного розвитку країн;
- здійснити компаративний аналіз ключових показників країн-лідерів економічного розвитку;
- дослідити конкурентоспроможність України, довоєнну ретроспективу та сучасний стан;
- визначити напрямки удосконалення конкурентного розвитку України в нинішніх реаліях;

Об'єктом дослідження є трансформація конкурентного розвитку держав та України в умовах сьогодення.

Предметом дослідження є моделі, імперативи, чинники, тенденції, показники та напрямки конкурентного розвитку держав світу та України.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість отриманих результатів полягає у визначенні особливостей конкурентного розвитку та чинників, які на нього впливають. Методична значущість виявляється у визначенні взаємозв'язку конкурентоспроможності країни із загальним станом її економічної системи. Практична значущість отриманих результатів заключається в тому, що надані пропозиції заходи можуть бути враховані в процесі розробки та реалізації стратегії конкурентного розвитку України.

Методи дослідження. Аналіз теоретичних джерел використовувався для визначення понять конкурентний розвиток та конкурентоспроможність. Також, задля досягнення зазначених мети і завдання були використані загальнонаукові методи дослідження (діалектичного, аналізу, синтезу та структурно-функціонального). Аналітичний метод використовувався для здійснення компаративного аналізу ключових показників країн-лідерів економічного розвитку та для визначення рівня конкурентоспроможності України. Синтез був застосований для окреслення власного

поняття конкурентоспроможності та висвітлення основних чинників конкурентного розвитку країн.

Інформаційну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статті, підручники, аналітичні дослідження та звіти міжнародних організацій, Світового банку, міжнародні статистичні ресурси, дані Державної служби статистики України., Інтернет матеріали.

Структура роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, 7 підрозділів висновків, списку використаних джерел, містить таблиці, рисунки. Загальний обсяг роботи складає 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ

1.1. Сутність поняття конкурентного розвитку та конкурентоспроможності

В сучасних динамічних умовах глобалізації економічних процесів, міжнародної взаємодії та конкуренції чималої актуальності набуває питання конкурентного розвитку країн. Для того, щоб держава могла відстоювати свої інтереси на світовій арені є вкрай необхідним підтримувати значний рівень економічного розвитку, який знаходить свій прояв у підвищенні конкурентоспроможності країни. Це означає, що в довгостроковому вимірі присутність впливових позицій на міжнародній арені базується на здатності держави до конкуренції з іншими державами у будь-яких сферах. Таким чином, конкурентоспроможність стає глобальним імперативом конкурентного розвитку країни, визначає спрямованість економічного розвитку та перспективи державного регулювання. Основоположним фактором для економічного зростання та збільшення доходів громадян є створення необхідних умов для підвищення конкурентоспроможності економіки на світових майданчиках.

І досі точаться розмови у суспільстві, щодо більш широкого, влучного та сучасного визначення сутності конкурентоспроможності. У подальшому це призводить до виникнення найрізноманітніших підходів до терміну. Конкурентоспроможність є багатогранною характеристикою, сформованою під впливом багатьох чинників. Тому, дослідники, кожен по різному, в залежності від методів, можливостей та цілей аналізу, бачать це поняття. Вони визначають її завдяки

найрелевантнішим, на їхню думку, еволюційним факторам формування та розвитку конкурентоспроможності.

Одні з найбільш важливих напрацювань та висновків стосовно визначення поняття «конкурентоспроможність країни» були зроблені науковими центрами Європи та США [1], зокрема:

- Дослідницька група на чолі з професором Майклом Портером з Гарвардського університету у США, які вивчали конкурентну боротьбу на міжнародних ринках, він також розробив теорію конкурентних переваг країн.
- Школа досліджень під керівництвом професора Алана Ругмана з Канади сконцентрувалася на розробці стратегій управління, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій, торгівлі та інвестиційної політики.
- Група дослідників під керівництвом професора Дж. Даннінга з Великої Британії аналізує необхідність впровадження "шляху інвестиційного розвитку націй".
- Тоді як Міжнародний інститут розвитку менеджменту, очолюваний професором Стефаном Гареллі з Університету Лозанни, проводить комплексний аналіз конкурентоспроможності країн за певними критеріями та робить рекомендації для покращення рейтингу країн з низьким рівнем конкурентоспроможності [2].

П. Кругман та М. Портер визначають, що термін "конкурентоспроможність" має бути застосований переважно до конкретної фірми чи галузі, оскільки країна не може бути конкурентоспроможною у всіх сферах. Однак вони не вважають за доцільне повністю відмовлятися від поняття національної конкурентоспроможності, оскільки на рівні країни створюється середовище, що сприяє розвитку конкурентоспроможності окремих компаній та галузей. Загалом, міжнародна

конкурентоспроможність відображає здатність країни збільшувати свою частку як на внутрішньому, так і на світовому ринку [3, с. 28].

Дискусії про конкурентоспроможність часто зосереджувалися (занадто багато) на здатності націй конкурувати на міжнародному рівні з іншими національними державами. Пол Кругман зауважив про "небезпечну одержимість" політиків думати про нації як про бізнес-підприємства, що конкурують на глобальному ринку. Таким чином, конкурентоспроможність зараз зазвичай розглядається не лише як продуктивність у галузях, що є предметом торгівлі, але й як більш загальна внутрішня продуктивність в цілому [4].

Майкл Портер досліджує конкурентоспроможність країни через міжнародну діяльність вітчизняних підприємств і пояснює, що конкурентоспроможність продукції насправді неможливо відокремити від конкурентоспроможності галузі (підприємств) і конкурентоспроможності національної економіки. За М. Портером конкурентоспроможність країни має справу з політикою та інституціями в державі, які сприяють довгостроковому зростанню. "Національна конкурентоспроможність" стосується економічних структур та інститутів держави для забезпечення економічного зростання в структурі глобальної економіки. Особливу увагу він приділяє продуктивності у використанні факторів виробництва [5].

Комісія з питань конкурентоспроможності при Президентіві США (1985) визначає конкурентоспроможність країни як "здатність країни в рамках вільних і справедливих ринкових умов виробляти товари/послуги, що відповідають вимогам міжнародного ринку". Рада з конкурентоспроможності при Президентіві США (1992) як "здатність виробляти товари і послуги, відповідні попиту на міжнародних ринках, забезпечуючи в той же час громадянам високий рівень життя і можливість його забезпечення в довгостроковій перспективі" [6].

Інститут міжнародного розвитку менеджменту (International Institute for Management Development - IMD) визначає конкурентоспроможність як "здатність нації створювати і підтримувати середовище, яке сприяє створенню більшої вартості для її підприємств і більшому процвітанню її народу"[7]. Вони виходять з того, що створення багатства відбувається насамперед на рівні підприємств (приватних чи державних) - ця сфера досліджень називається "конкурентоспроможність підприємств". Однак підприємства діють у національному середовищі, яке підвищує або знижує їхню здатність конкурувати на внутрішньому або міжнародному рівні - ця галузь досліджень називається "конкурентоспроможність країн" і охоплюється рейтингом Світової конкурентоспроможності. Рейтинг світової конкурентоспроможності IMD аналізує та оцінює здатність країн створювати та підтримувати середовище, яке забезпечує та сприяє конкурентоспроможності підприємств.

На мою думку, одне з найповніших та найактуальніших визначень конкурентоспроможності надає Л.Л. Антонюк. Вона розглядає це поняття з точки зору взаємопов'язаності національних інтересів, економічної безпеки та конкурентоспроможності національної економіки. Міжнародна конкурентоспроможність країни - здатність країни займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку при наявності потужного економічного потенціалу, який забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційній основі; розвинутої системи ринкових інститутів; володінні значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами; здатністю гнучко реагувати на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікувати своє виробництво. Потрібно відмітити, що при цьому ж відзначається максимальне забезпечення та відстоювання реалізації національних інтересів задля економічної безпеки країни та високих стандартів життя населення [8, с. 33]. Особливу актуальність таке визначення набирає

в розрізі загальної світової невизначеності та загострення воєнних конфліктів, зокрема, російсько-української війни.

Сучасне означення конкурентоспроможності надається у дослідженнях Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) у Доповіді з глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report) і звучить так: “національна конкурентоспроможність - визначається як сукупність інституцій, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності економіки, який, в свою чергу, встановлює рівень добробуту, якого може досягти економіка” [9]. Це визначення базується на довгостроковому економічному зростанні – більш конкурентоспроможними є ті економіки, які можуть підтримувати стійке економічне зростання.

Заслуговує на увагу й визначення, яке подається в глосарію термінів Європейського Союзу і визначає конкурентоспроможну економіку, як економіку, стійкий рівень продуктивності якої здатен стимулювати зростання, а отже, дохід і добробут [10].

Організація економічного співробітництва та розвитку у своєму дослідженні "Перспективи конкурентоспроможності" використовує наступні три визначення конкурентоспроможності, які включають концепцію сталого розвитку і виходять за рамки виняткового фокусу на конкурентоспроможності за витратами, продуктивністю та ВВП [11, с. 49]:

- "Здатність компаній, галузей, регіонів, країн або наднаціональних регіонів генерувати відносно високі факторні доходи та підтримувати рівень зайнятості на стійкій основі, перебуваючи і залишаючись в умовах міжнародної конкуренції".
- "Міра здатності економіки забезпечувати своєму населенню високий і зростаючий рівень життя та значний рівень зайнятості на стійкій основі".

- "Здатність країни (регіону, місцевості) досягати цілей, що виходять за рамки ВВП, для своїх громадян сьогодні та завтра".

Сучасний загальний показник конкурентного розвитку держав є всеохоплюючим. Він показує гнучкість, сталість та ефективність як економічної системи, так і значної кількості інших сфер – національної безпеки, політичної, соціальної, освітньої, культурної, правового забезпечення тощо.

На мою думку, конкурентоспроможність країни слід розуміти як економічну категорію, що означає інтегровану здатність формувати, розвивати та використовувати доступні соціальні, економічні, культурні і технологічні ресурси з метою досягнення стійкого економічного зростання на засадах збільшення добробуту громадян, враховуючи сучасні виклики глобалізації, конкурентної боротьби, інновацій та цифровізації суспільного життя.

Особливо в контексті російсько-української війни загострюються питання неекономічного характеру такі, як: внутрішня та зовнішня стабільність, національний суверенітет та безпека. Якщо ж країна перебуває в стані нестабільності, то це великою мірою підриває довіру до державних органів цієї країни, її інституцій. Це впливає на показники національної конкурентоспроможності та розвитку. Безпосередньо, такий стан дій впливає на привабливість держави для інвесторів, бізнес зв'язки, валютний курс, суспільні настрої тощо.

Аналіз вище зазначених визначень говорить, що для підвищення конкурентоспроможності економіки політичні реформи не повинні проводитися ізольовано. Натомість слід шукати комплексний підхід, який передбачає узгоджені дії в різних сферах державної політики. Це дасть змогу кожній сфері спиратися одна на одну та підсилювати іншу.

1.2. Теорії та моделі конкурентного розвитку країн

Вивчення наукових праць показує, що в напрямі вивчення поняття, теорій та моделей міжнародної конкурентоспроможності центральне місце займає теорія М. Портера, який намагався пояснити конкурентоспроможність країни у вигляді системи чотирьох детермінант. Його праця стала основою для національних рейтингів конкурентоспроможності, складених провідними установами, такими як Міжнародний інститут розвитку менеджменту і Всесвітній економічний форум.

Для оцінки міжнародної конкурентоспроможності економіки країни він пропонує використовувати ромб конкурентних переваг. “Діамант Портера” складається з 4-х детермінант, які, у свою чергу, визначають конкурентоспроможність країн у глобальному вимірі. Продуктивність використання ресурсу відображається у конкурентній перевазі як на рівні підприємства, так і на рівні економіки держави. Безпосередньо, така модель дає змогу аналізувати вплив різних факторів на конкурентоспроможність національної економіки. Серед них М. Портер виділяє [12]:

- фактори та умови виробництва, такі як праця (робоча сила), земля (рівень природних ресурсів, якість інфраструктури), капітал (фінансове забезпечення, доступність фінансування);
- характер попиту на внутрішньому ринку, який розглядається за обсягом, структурою та якісними ознаками споживача, такими як зрілість, кваліфікація, інформованість та вимогливість;
- споріднені та підтримуючі галузі, які включають галузі-виробники сировини та матеріалів, а також галузі-конкуренти, які виробляють заміники товарів, їх взаємодія сприяє створенню синергетичного ефекту та розробці загальної узгодженої стратегії на ринку;

- стратегію фірм, їхню структуру та конкуренцію, які залежать від регуляторних умов (макроекономічне середовище) та інституційних умов у країні.

Дві змінні, які не є детермінантами, але суттєво впливають на обставини у країні – це випадкові події та дії уряду. Вони можуть посилювати або послаблювати конкурентну перевагу країни.

Також, значного розповсюдження набув підхід заснований на трьох рівнях, на яких оцінюються та окреслюються різноманітні показники конкурентоспроможності:

Мікрорівень визначає конкурентоспроможність фірми використовуючи такі показники, як прибутковість, рентабельність, продуктивність праці, ліквідність, кредитоспроможність, якість продукції, задоволеність споживачів, ринкова частка та інші.

Мезорівень визначає конкурентоспроможність галузі та кластерів через середні показники діяльності фірм у даній галузі, а також за допомогою торговельних показників.

Макрорівень визначає конкурентоспроможність країни через показники, такі як динаміка прибутків населення, ефективність використання ресурсів, інфляційні темпи, рівень зайнятості, торговельний баланс, вага високотехнологічного експорту тощо [8].

Світовий розвиток, керуючись вимогами глобалізації щодо вільного переміщення факторів виробництва та робочої сили, передбачає відкритість національних кордонів. Характерними рисами економічної глобалізації є уніфікація та інтеграція світової економіки. Таким чином, глобалізація створює для кожної економіки країни наступний спектр внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг [13]:

зовнішні - динаміка зовнішніх ринків, відкриття національного ринку, високий рівень інтеграції країни у світову економіку, висока частка високотехнологічної конкурентоспроможної продукції в експорті, гармонізація національної системи стандартизації та сертифікації з міжнародними системами.

внутрішні - стабільність політичної та правової систем, високий рівень попиту на вітчизняні товари, оптимальний рівень концентрації, спеціалізації та кооперації конкурентних переваг в економіці, належний рівень гармонізації та стандартизації вітчизняної продукції, значна частка конкурентоспроможних підприємств, якісне управління інформаційною та правовою базою, доступ до високоякісних виробників та дешевих ресурсів.

Згідно з Портером, основою конкурентоспроможності національної економіки є ефективність та конкурентоспроможність продукції і галузей, які вимірюються за продуктивністю праці на рівні окремих галузей. Таким чином, конкурентоспроможність на мікрорівні (підприємство, фірма) визначає конкурентоспроможність на макрорівні (країна).

На основі конкурентних переваг М. Портера можна ідентифікувати чотири етапи конкурентного розвитку країн світу [14]:

Факторна стадія - характеризується розвитком, здійсненим за рахунок наявних виробничих ресурсів. Країна може просуватися вперед лише завдяки факторним умовам конкурентного середовища. Типовими галузями є сільське господарство та видобувна промисловість. Конкуренція зазвичай базується на ціновій вигоді, а технології та устаткування - імпортуються.

Інвестиційна стадія - на цьому етапі розвитку країни акцент зроблений на інвестиціях. Вони сприяють розвитку інших аспектів, що дозволяють країні перейти на наступний етап.

Інноваційна стадія - країна має розвинений конкурентний потенціал у кількох галузях. Прикладами є всі країни Організації Економічного Співробітництва та Розвитку, такі як Велика Британія на початку ХХ століття, Японія та Італія у 1970-х, а також Ізраїль, Сінгапур та Тайвань у 1990-х роках. Національні компанії не тільки адаптують імпорتنі технології, як на попередніх етапах, але й створюють власні. Конкуренція на цьому етапі здійснюється за допомогою диференціації продукції, а також за допомогою ефективної стратегії компаній.

Економіка заможності - цей етап відзначається тим, що розвиток країни базується на нагромадженому багатстві. Такі країни, як країни Західної Європи, США, Канада, Австралія та Нова Зеландія, відповідають цим характеристикам. На даному етапі соціальні цілі є пріоритетними, і велика увага приділяється виробництву суспільних благ. Спостерігається зниження престижу роботи у реальному секторі на користь нематеріальних сфер. Країни намагаються підтримувати свою конкурентоспроможність шляхом дерегулювання та приватизації, а також за допомогою залучення іноземних інвестицій та участі в міжнародних ринках.

Разом зі світовими глобалізаційними процесами змінюється і вплив факторів, завдяки яким формується конкурентоспроможність країн. Сучасний мінливий, нестабільний та глибоко технологічний світ призводить до зміни акцентів у системі конкурентних переваг. На перші сходинки виходять такі драйвери економічного зростання, як: людський капітал, інновації, включенність надбань науково-технічного прогресу, інтенсивність НДДКР. Вони визначають високі конкурентні позиції країни та сприяють довгостроковій конкурентоспроможності.

Інноваційний фактор – найновіший та водночас найголовніший фактор конкурентоспроможності на сьогодні. Це спричинено тим, що інновації забезпечують набагато більш високий рівень віддачі, ніж просте залучення додаткових ресурсів [15]. Передові технології сприяють радикальній зміні продуктивності праці і стають основним імперативом конкурентного розвитку держав. Сучасний досвід країн

підтверджує, що ключем до національної конкурентоспроможності є прогресивна технологічна база, яка дозволяє перетворювати виробничі процеси з метою отримання якіснішого та привабливішого продукту.

Особливу увагу слід звернути на інформаційно-комунікаційні технології. Їх широке впровадження не лише сприяло збільшенню мобільності та гнучкості в діяльності підприємств, але й зробило час і рівень використання інформації важливими факторами успішного розвитку держави. В таких умовах зростає значення людського потенціалу. Рівень освіти та професійної кваліфікації населення визначає здатність країни до створення конкурентної інноваційної продукції та підвищення продуктивності праці. Однак важливо враховувати, що необхідно не лише створювати умови для талановитих працівників, а й забезпечувати їх збереження у межах країни [16].

Діяльність держави, науково-дослідних установ і транснаціональних корпорацій може як зміцнювати та підсилювати позитивний вплив усіх згаданих вище факторів шляхом створення відповідного середовища, так і зводити його до мінімуму через неефективність власних дій. Особливо це стосується розвитку підприємницької діяльності. Високі адміністративні бар'єри та не вигідні умови для ведення бізнесу значно знижують цю активність у країні, що призводить до втрати значних конкурентних переваг і послаблення позицій на світовому ринку. Таким чином, ще одним глобальним чинником конкурентоспроможності країни є інституційне середовище, яке має значний вплив на бізнес діяльність в країні.

Так, можна виділити базові фактори формування національної конкурентоспроможності (рис. 1):

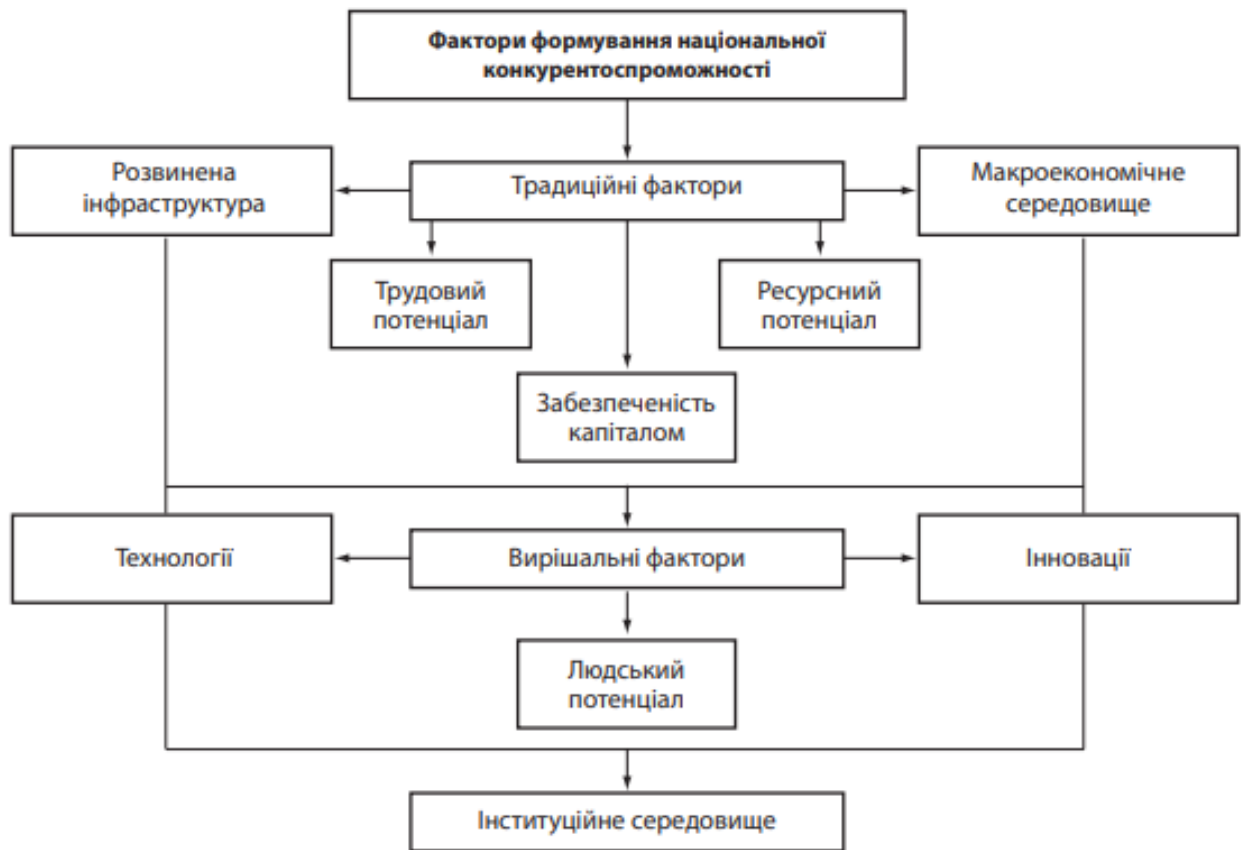

Рис. 1.1 - Система факторів формування конкурентоспроможності країни [16]

Трудовий та ресурсні потенціали, забезпеченість капіталами впливають на розвинену інфраструктуру, розвинена інфраструктура - на технології, людський капітал - на інновації, інституційне середовище – на людський потенціал тощо. Всі ці чинники мають вплив один на одного та є значущими для конкурентоспроможності й економічного зростання країни.

В контексті європейського напрямку розвитку України та потенційного вступу до ЄС має значення розглянути цікаву модель довгострокового конкурентного розвитку Європейського Союзу, глобальним імперативом якої є стійка, стала конкурентоспроможність. Ця модель інклюзивного економічного зростання заснована на стійкій конкурентоспроможності, економічній безпеці, торгівлі, відкритій стратегічній автономії та чесній конкуренції. Остання виступає джерелом процвітання держави. Конкурентоспроможність та продуктивність є важливими

умовами для розвитку бізнесу. Економічна безпека визначається як здатність економіки ЄС протистояти потрясінням і захищати свої інтереси завдяки стійким і розгалуженим ланцюгам поставок та успішному, бізнесу. Стала конкурентоспроможність ґрунтується на збільшенні продуктивності, екологічній стійкості, макроекономічній стабільності та справедливості. Беручи за ціль досягнення відкритої стратегічної автономії, ЄС бере на себе зобов'язання просувати відкриту торгівлю та відповідати за формування більш стійкого та справедливого світу, розширюючи свої можливості для підвищення стійкості та захищаючи від примусових та нечесних практик.

Єврокомісія пропонує працювати за дев'ятьма взаємодоповнюючими рушійними драйверами стійкої конкурентоспроможності (Рис. 2). Серед них вони виділяють:

- діючий єдиний ринок - інтеграція до єдиного ринку, відповідність вимогам;
- доступ до приватного капіталу та інвестицій - чисті приватні інвестиції як частка ВВП, венчурні інвестиції;
- державні інвестиції та інфраструктуру - державні інвестиції як частка ВВП;
- дослідження та інновації - інтенсивність НДДКР % ВВП, кількість патентних заявок;
- енергетику - частка енергії з відновлюваних джерел, ціни на електроенергію для побутових споживачів;
- циркулярність - коефіцієнт циркулярного використання матеріалів;
- цифровізацію - цифрова інтенсивність у малих та середніх підприємствах, впровадження цифрових технологій компаніями;

- освіту та навички - участь дорослого населення в освіті та навчанні щороку (жінки та чоловіки), рівень зайнятості дорослого населення, фахівці з ІКТ (жінки та чоловіки)
- торгівлю та відкриту стратегічну автономію - торгівля з рештою світу (як частка ВВП)
- нормативно-правову базу, що сприяє зростанню - легкість дотримання нормативних вимог

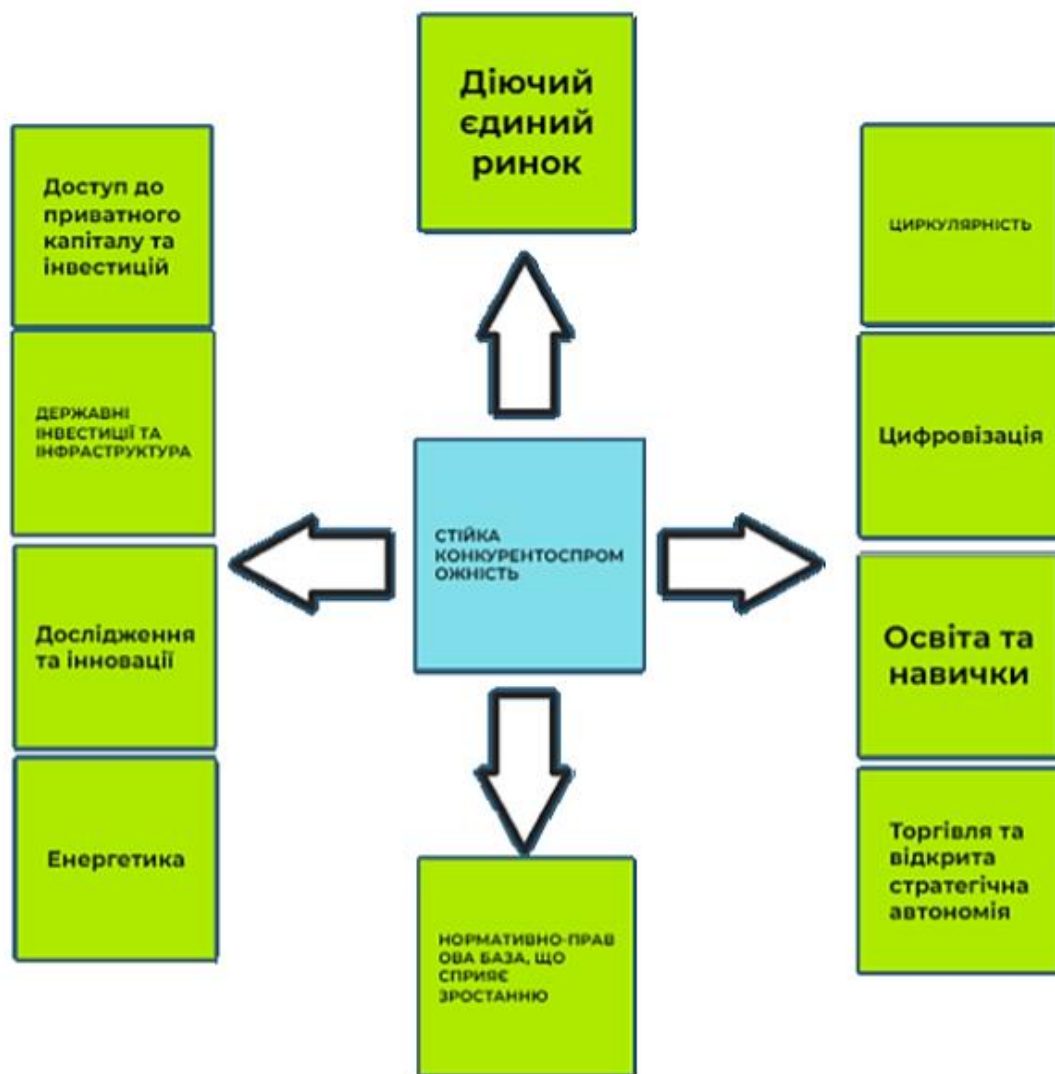

Рис. 1.2 Модель стійкої конкурентоспроможності ЄС. Складено на основі [17]

Ключову роль в теорії конкурентоспроможності грає теорія конкурентних переваг М. Портера, яка визначила та направила в правильне русло вагому кількості подальших досліджень. Наразі, ми бачимо, що конкурентний розвиток національної економіки залежить від комплексної системи факторів, що створює значну диверсифікацію сучасних чинників конкурентоспроможності країни.

Беззаперечно, в нинішньому складному світі інноваційний та людський фактори – є тими імперативами, які забезпечують найбільше якісне економічне зростання та стають джерелами процвітання країни. Проте, інші чинники конкурентоспроможності, такі як інвестиції, інституції та нормативно-правове забезпечення, також, невід’ємно впливають на розвиток держави.

1.3. Методи оцінки конкурентоспроможності держав

Загалом можна виділити чотири етапи розвитку методології оцінки конкурентоспроможності країн світу:

- I етап - 60-ті роки ХХ ст. (Р.Фармер, Б. Річмен) – використання матричного підходу для ранжування країн за їх конкурентоспроможністю;
- II етап – 70–80-ті роки ХХ ст. (Європейський форум з розвитку менеджменту) - застосування факторного підходу до аналізу відносних позицій країн у світовій економіці, в якому висвітлено угруповання широкого переліку статистичних показників, у тому числі, галузевої статистики та експертної оцінки всіх факторів;
- III етап – 80–90-ті роки ХХ ст. (Всесвітній економічний форум, Міжнародний інститут менеджменту розвитку) - використання індексного підходу до аналізу конкурентоспроможності, що базується як на статистичних даних, так і на даних

опитувань, які використовують велику кількість макроекономічних, соціально-політичних і юридичних показників, а також інших глобальних індексах;

- IV етап – з початку ХХІст. (Корейський інститут дослідження промислової політики) - застосування емпіричних методів при відборі показників і оцінці важливості факторів конкурентоспроможності [18].

Глобалізація, всеоб'ємність та динамічність сучасного світу значно ускладнює економічну взаємодію країн, а отже і конкурентоспроможність залежить від широкої, комплексної системи факторів, через що її оцінка стає дедалі складнішою. Конкурентоспроможність національної економіки країни аналізують з точки зору таких підходів [19]:

- 1) ресурсного підходу (технологія, наявність капіталу для інвестування, чисельність і кваліфікація людських ресурсів, наявність природних ресурсів, економіко-географічне положення країни);

- 2) факторного підходу (динаміка зростання національної економіки, що є базою зміни позицій країни на світових ринках);

- 3) рейтингового підходу (інтегральне відображення стану економіки за допомогою системи макропоказників, на кшталт експортного потенціалу, рівня цін, рівня життя, валових інвестицій, якості роботи державних інституцій і інших).

Проте у практичному розрізі науковці надають перевагу використанню індексного методу і складенню на його основі відповідних рейтингів. Такий спосіб дозволяє найбільш широко і комплексно підійти до вирішення цього питання, охопивши всі сфери впливу на національну конкурентоспроможність.

Саме тому одним із найзручніших і найефективніших інструментів визначення конкурентоздатності держави є аналіз її позицій у глобальних рейтингах конкурентоспроможності. Це дає змогу оцінити поточний стан відносин країни з іншими, виокремити сильні та слабкі сторони її економіки, визначити світові позиції

країни щодо інших, знайти шляхи посилення конкурентних переваг, а також зазначити необхідні напрямки економічного розвитку за допомогою тих чи інших факторів.

Практично всі рейтинги, які можна застосовувати для визначення конкурентного розвитку країн розробляються міжнародними або неурядовими організаціями, і лише в рідких випадках урядами країн. Вони складаються на основі зібраних якісних і кількісних даних, що відображають ключові характеристики країни. У зовнішньоекономічній політиці будь-якої країни ці рейтинги є важливими індикаторами при формулюванні конкурентної стратегії.

Найбільш відомими показниками (індексами) визначення глобальної конкурентоспроможності є:

- національні дослідження (звіти про стан конкурентоспроможності, розроблені для окремих країн);
- рейтинги спеціалізовані (рейтинг «ведення бізнесу»);
- регіональні рейтинги (ініціатива ОЕСР «орієнтація на зростання», системна країнова діагностика Світового банку, «Європейський семестр»);
- глобальні рейтинги (індекс залучення країн до міжнародної торгівлі, індекс конкурентоспроможності країн світу, що розраховується Центром дослідження світової конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку в Лозані (Швейцарія), індекс глобальної конкурентоспроможності країн, який щорічно розраховується та опубліковується ВЕФ) [20].

На сьогодні з поміж цих індексів одними з найбільш популярних, проте від того не менш авторитетних та повних, є рейтингові оцінки щодо конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму та Інституту міжнародного розвитку менеджменту. Вже більше 40 років вони проводять ці

дослідження. У 1979р професором, доктором технічних та економічних наук Клаусом Швабом був заснований WEF. На той момент, це була перша організація для обговорення глобальних проблем провідними політиками, економістами та інтелектуалами. Через десять років після створення WEF було закладено Центр з вивчення конкурентоспроможності при IMD Стефаном Гареллі, професором, доктором економічних наук, членом кількох академій і наукових інститутів по всьому світу. До 1996 р. WEF і IMD тісно співпрацювали та готували звіти з конкурентоспроможності спільно, а з 1996 р. - випускають два різні дослідження [21].

На жаль, останній рейтинг країн за методикою WEF був опублікований у 2019 році. Наступного року WEF припинило складання рейтингів глобального Індексу конкурентоспроможності, замінивши щорічне видання спеціальним. Ціллю тієї доповіді був аналіз потенційних варіантів ефективного виходу із пандемійної кризи COVID-19.

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн світу (IMD World Competitiveness Ranking) – глобальне дослідження та рейтинг країн світу за рівнем економічної конкурентоспроможності. Виходить кожного року за версією IMD. Він випускається в рамках серії доповідей про світову конкурентоспроможність IMD World Competitiveness Yearbook.

Кожна держава в рейтингу оцінюється на основі аналізу 336 критеріїв. Національне середовище країни поділяється на чотири основні фактори економічного життя країни. Вони ж, зі своєї сторони, поділються ще на 5 суб-факторів, тобто разом виходить 20 [22]:

1. Економічна активність (національна економіка, міжнародна торгівля, іноземні інвестиції, зайнятість, рівень цін) - макроекономічна оцінка вітчизняної економіки, тенденції зайнятості та цін.

2. Ефективність уряду (державні фінанси, податкова політика, інституції, регулювання бізнесу, соціальна сфера) - ступінь, в якому державна політика сприяє підвищенню конкурентоспроможності.

3. Ефективність бізнесу (продуктивність, ринок праці, фінанси, практики управління, відносини і цінності) – оцінює, як національне середовище заохочує підприємства до інноваційної, прибуткової та відповідальної діяльності.

4. Інфраструктура (базова інфраструктура, технологічна інфраструктура, наукова інфраструктура, охорона здоров'я і навколишнє середовище, освіта) – вимірює відповідність базових, технологічних, наукових та людських ресурсів до потреб бізнесу.

У звіті 2023 року було впорядковано дані 64 країн. 36 % даних здійснено за допомогою опитувань керівників міжнародної групи експертів, а інші 64 % - завдяки статистиці міжнародних, регіональних та національних джерел.

Однак ці методики не можна вважати істиною в останній інстанції, оскільки якась частина показників визначається на основі експертних оцінок. Критерії і методи збирання інформації та опрацювання даних кожного індексу різняться й змінюються з плином часу. Також, не потрібно перебільшувати значення місць країни в рейтингах, адже збільшення/зменшення позицій не завжди означає покращення/погіршення показників країни. Інші країни, наприклад, можуть поліпшити чи погіршити свої оцінки.

Отримані рейтингові результати можуть використовуватись для того, щоб:

- оцінювати позиції, показники держави щодо інших держав;
- визначати пріоритети економічної політики країни з метою забезпечення міжнародної конкурентоспроможності;

- обчислювати позиції держав у рейтингу міжнародної конкурентоспроможності;

- аргументувати вибір стратегій та напрямків забезпечення міжнародної конкурентоспроможності.

Отже, наразі існує значна кількість теоретичних і практичних методів визначення конкурентоспроможності держав. Вони можуть різнитися за цілями, набором оцінюваних даних та розрахунками дослідження. Щоб якнайкраще зрозуміти, як саме та в яких сферах можна використовувати ті чи інші показники конкурентоспроможності, потрібно детально ознайомитися з методологією відповідного рейтингу чи індексу.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

2.1. Новітні імперативи, чинники та тенденції конкурентного розвитку країн

Чинники конкурентоспроможності є умовами та обставинами, що визначають готовність країни до конкуренції. У перші часи індустріальної економіки основними факторами були багатство країни, ресурси та географічне положення, що сприяли екстенсивному зростанню. Проте з розвитком індустріальної економіки, інновації та зростання продуктивності факторів виробництва стали ключовими. У глобальній постіндустріальній економіці такі фактори ґрунтуються на технологічному прогресі та поширенні мереж. Особливу роль в конкурентному розвитку країн грають такі новітні фактори, як інновації та інформаційно-комунікаційні технології, які формують єдиний інформаційний простір світу.

Розглянемо всі аспекти докладніше:

Продуктивність праці - це не лише кількість вироблених товарів або послуг, але й якість та ефективність цього процесу. Країни з високою продуктивністю праці здатні створювати більше продукції за одиницю часу, що сприяє економічному зростанню, збільшенню доходів населення та здатності вкладати у власні підприємства та інфраструктуру.

Макроекономічне середовище - стабільність в економіці є ключовим фактором для приваблення інвестицій та забезпечення ефективного функціонування підприємств. Нестабільність, така як великий дефіцит бюджету або високий рівень

інфляції, може призвести до негативних наслідків, таких як зменшення споживчої активності та обмеження росту.

Інфраструктура - ефективна та розвинена інфраструктура сприяє зростанню конкурентоспроможності через поліпшення доступності та зручності для бізнесу.

Прикладом може бути якісно побудована транспортна мережа, яка дозволяє швидко та ефективно доставляти товари, що сприяє збільшенню торговельних оборотів та розвитку бізнесу.

Незалежність від світових ринків та політики інших держав. Цей чинник означає, що країна може забезпечити свою економічну стабільність та розвиток без значного впливу зовнішніх факторів. Така світова ринкова незалежність та самостійність може бути досягнута шляхом диверсифікації економіки, розвитку внутрішнього споживчого ринку, зменшення залежності від імпорту, фінансової та інформаційної залежності від інших країн.

Девальвація національної валюти - може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки країни. З одного боку, вона може збільшити конкурентоспроможність експортно-орієнтованих галузей, зробивши їхню продукцію більш доступною на світовому ринку. З іншого боку, девальвація може призвести до збільшення інфляції та зниження купівельної спроможності населення.

Умови попиту та конкуренції на ринку - рівень попиту на товари та послуги країни залежить від багатьох чинників, таких як демографічні та соціальні тенденції, доходи населення, стан економіки тощо. Конкуренція на ринку також грає важливу роль у формуванні конкурентоспроможності, оскільки вона стимулює підприємства до пошуку нових рішень та підвищення якості продукції.

Різноманітні аспекти, такі як якість робочої сили, розвинена інфраструктура, доступність сировинних матеріалів, наявність технологічних знань та ноу-хау, ефективність управління - всі ці фактори впливають на конкурентоспроможність

країни як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Культурні особливості та економічні умови кожної країни також мають значення на її спроможність конкурувати на міжнародному ринку.

У сучасному світі, де технології та інновації відіграють вирішальну роль у розвитку, конкурентоспроможність країни в значній мірі залежить від її здатності розробляти й впроваджувати передові технології, а також створювати та продавати інноваційні продукти і послуги. Такі технології створюють нові можливості для бізнесу, підвищуючи ефективність виробництва, зменшуючи витрати та розширюючи ринки збуту.

Інформаційні технології як чинник конкурентного розвитку набувають дедалі більшого значення в економіці країни. Впровадження сучасних ІТ-рішень у виробничі процеси дозволяє підприємствам автоматизувати багато операцій, що покращує продуктивність праці та знижує витрати. У сфері електронної комерції інтернет-платформи надають можливість підприємствам вести торгівлю як в межах країни, так і на міжнародному рівні, розширюючи аудиторію та забезпечуючи доступ до нових ринків. Інформаційна безпека забезпечує захист різноманітної конфіденційної інформації та даних, що є важливим аспектом конкурентоспроможності, оскільки в умовах цифрового світу зловмисники можуть використовувати технології для крадіжок цих даних та кібератак. Розвинуті телекомунікаційні інфраструктури забезпечують швидку та надійну комунікацію як усередині країни, так і за її межами, сприяючи розвитку міжнародних бізнес-зв'язків та обміну інформацією. Використання передових технологій таких як штучний інтелект, блокчейн або Інтернет речей у різних галузях, дозволяє створювати нові продукти та послуги, що дає конкурентні переваги на міжнародному ринку.

У доповіді Європейської Комісії “Конкурентоспроможність ЄС: останні тенденції, рушійні сили та зв'язок з економічною політикою” було проведено опитування про технології, які вважаються найрелевантнішими для збереження

конкурентоспроможності в майбутньому [23]. Відзначається, що більшість респондентів передусім виділяють використання великих об'ємів даних, стійкі технології та використання штучного інтелекту, як дуже актуальні (рис 2.1). Ці технології мають найрізноманітніші можливості застосування.

Рис. 2.1 - Частка компаній, яка вважає дані технології, як дуже важливі для майбутньої конкурентоспроможності [23]

Великі дані та штучний інтелект можуть широко застосовуватися в більшості секторів. На галузевому рівні штучний інтелект та великі обсяги даних також вважаються найбільш важливими для майбутньої конкурентоспроможності - вони входять до трійки лідерів у шести з восьми галузей (виробництво інформаційно-комунікативних технологій, галузь охорони здоров'я, будівництво автомобілів та іншого транспорту, послуги ІКТ, промисловість, хімічна галузь, аерокосмічна та оборонна промисловість та інші). Актуальність технологій, таких як робототехніка, Індустрія 4.0, інвестиції в програмне забезпечення та глобальна організація науково-дослідницьких процесів компанії мають менш вагомий вплив для опитаних. Інші розробки, пов'язані з ІКТ, вважаються не такими значними серед респондентів.

Інвестиції в ІКТ-послуги та апаратне забезпечення ІКТ не згадуються серед найбільш важливих технологій для майбутньої конкурентоспроможності в жодному з секторів.

Сталі технології важливі як для секторів, що їх розробляють, так і для секторів, що їх використовують. Сталі технології входять до трійки лідерів у хімічній, автомобільній, промисловій та інших галузях (переважно в секторах з низькою інтенсивністю досліджень і розробок, що складаються з компаній харчової, комунальної та фінансової галузей). Для хімічної промисловості виробництво сталих хімічних технологій може бути важливим джерелом конкурентних переваг, коли вони можуть застосовуватися в різних секторах, включаючи, наприклад, виробництво матеріалів (пластмаси), сільське господарство (стале внесення добрив) та енергетику (пряме перетворення енергії).

Технологічний прогрес та інновації стають ключовими факторами у довгостроковому економічному розвитку. Знання та інформація визнаються як важливі, новітні ресурси, які забезпечують продуктивність та стають основою сучасного суспільства. Галузі, що виробляють ці знання та інформаційні продукти, набувають зростаючого значення, оскільки вони визначають процвітання та конкурентоспроможність країни. Варто відзначити, що лідерами на сьогодні стають не ті держави, які мають природні ресурси, великий військовий потенціал або значну територію, а ті, де розвинені галузі, засновані на науці та інформаційних технологіях. Хоча, все ж таки, останні події все ж таки наштовхують на думку про те, що з військовими потенціалами недружніх, ворожих країн також прийдеться боротися та вважати їх посяганням на конкурентоспроможність інших країн.

Отже, фундаментальним завданням на стратегічному рівні для реформування економіки держави є створення такої новітньої економічної системи, яка буде заснована на новітніх технологіях, вихованні талантів та знаннях.

Зараз, частіше за все, для оцінки стану розвитку економіки, заснованої на знаннях, цифрових та інноваційних факторах найчастіше використовуються наступні рейтингові індекси [24]:

Knowledge Economy Index (KEI). Індекс економіки знань (до 2012) – середнє значення економічного, освітнього, інноваційного та інформаційно комунікаційного індексів для оцінки ефективності використання країною знань в цілях розвитку.

ICT Development Index – ITU. Комплексний показник розвитку цифрової економіки, створений для оцінки сектора інформаційно-комунікаційних технологій. Дає змогу оцінити загальний рівень розвитку цифрової економіки в розрізі технологій за 14 складовими індексу.

Global Innovation Index (INSEAD, WIPO) глобальний індекс інновацій, індикатор результативності впровадження інновацій є оцінкою діяльності в галузі інновацій 131 країни та економіки світу, засновану на більш ніж 80 показниках з точки зору їх інноваційного потенціалу та показників діяльності.

Bloomberg Innovation Index - інноваційний індекс агентства Bloomberg, оцінює інноваційність 60 країн за групами показників: дослідження і розробки, продуктивність, додана вартість виробництва, щільність високотехнологічних компаній, концентрація дослідників, ефективність вищої освіти, патентна діяльність.

Digital Adoption Index (DAI) - індекс, який вимірює цифрову адаптацію країн (прийняття цифрових технологій) з позицій учасників соціально-економічних відносин в межах держави: людей (суспільства), уряду та бізнесу. Побудований Світовим банком у співпраці з Microsoft та охоплює 180 країн за шкалою від 0 до 1.

Networked Readiness Index (WEF). Індекс мережевої готовності, який щорічно публікується Всесвітнім Економічним Форумом у співпраці з INSEAD у рамках їхнього щорічного звіту про глобальні інформаційні технології.

Global Competitiveness Index (WEF) - індикатор конкурентоспроможності економік, які проводить Всесвітній економічний форум та Інститут розвитку менеджменту, дає оцінку слабких та сильних сторін національних економік, ефективності економічної політики та інституційних реформ.

The Digital Economy and Society Index (DESI). Індекс цифрової економіки та суспільства відстежує загальну, цифрову ефективність Європи та прогрес країн ЄС у цифровій конкурентоспроможності шляхом надання даних.

Розглядаючи модель забезпечення довгострокової конкурентоспроможності ЄС, як передову, ту, що знаходиться на фронтірі поєднання сучасних теорій конкурентного розвитку країн та практики, можна виділити такі основоположні фактори забезпечення інклюзивного економічного зростання, як: стійка конкурентоспроможність, економічна безпека, вільна, проте чесна конкуренція, торгівля та відкрита стратегічна автономія. Всі вони виступають драйверами процвітання економіки країни. Також, значну увагу це об'єднання країн надає цифровим технологіям як тим, що мають чималий вплив на конкурентоспроможність економіки ЄС в цілому, підвищуючи ефективність та інновації. Відзначається, що життєво важливим для загальної конкурентоспроможності та продуктивності буде їхнє подальше впровадження та інтеграція в економіку союзу. Разом з тим, щоб зберегти промислове лідерство, ЄС повинен досягти провідної ролі в ключових цифрових технологіях - від штучного інтелекту до квантових обчислень, мікроелектроніки та віртуальної реальності, а також розгорнути цифрову інфраструктуру - від кібербезпеки, 5G до хмарних обчислень і даних [17].

Серед новітніх тенденцій Всесвітній центр конкурентоспроможності IMD вказує на декілька головних світових тенденцій:

- Інновації стають ключовим фактором для досягнення довгострокової продуктивності, при цьому освіта та інші фактори сприяють як ефективній

робочій силі, так і науковим дослідженням. Лідруючі позиції за цим фактором займають Швейцарія, країни Північної Європи та Сінгапур.

- Економіки, що розвинені в цифровому плані та ефективно перейшли до режиму "роботи з дому", процвітають у порівнянні з іншими. Сінгапур лідирує в цьому рейтингу, за ним слідує Нідерланди, Швеція, Фінляндія та США.
- Ефективна економіка, яка забезпечує урядову ефективність завдяки потужній мережі соціального захисту, включаючи допомогу по безробіттю, відновлюється швидше.
- Важливий вплив на відновлення має інфраструктура охорони здоров'я, особливо у багатих країнах з міцною соціальною мережею. Швейцарія, країни Північної Європи та Сінгапур є провідними у цьому напрямку [25].

Таким чином, конкурентний розвиток країни формується під впливом багатьох факторів, які перегукуються та мають вплив один на одного. Вони є взаємозалежними та пов'язаними між собою, проте можуть як позитивно, так і негативно впливати на конкурентоспроможність країн. Серед важливих новітніх факторів, які забезпечують економічне зростання країни та формують таку систему, яка була б заснована на економіці знань та діджиталізації є інтеграція і поширення цифрових та інформаційно-комунікативних технологій, ефективна освітня система, виховання та утримання талантів, інноваційна та економічна політика держави, а також діяльність інституцій.

2.2. Компаративний аналіз ключових показників країн-лідерів економічного розвитку

Порівняння основних показників конкурентоспроможності держав буде доречно здійснювати за глобальними рейтингами, де подається великий масив ґрунтовної інформації та здійснюється аналіз за факторами, що є визначними для

глобальної конкуренції. За допомогою них можна побачити дані щодо економічних, інституційних та соціальних чинників конкурентного розвитку, які є об'єктивними та невикривленими.

Виявивши сильні та слабкі сторони економіки країни уряди можуть формувати національні стратегії розвитку та подальші плани дій щодо впровадження відповідних реформ. Також, індекси можуть слугувати опосередкованим відображенням бізнес-клімату в державі та впливати на настрої інвесторів в залежності від позиції країни за окремими показниками та в цілому. Адже, якщо країна займає передові позиції, то це свідчить про сприятливі умови для бізнесу, макроекономічну стабільність, належний рівень правового регулювання, робочу силу, яка має кваліфікації високого рівня, значний обсяг ринку тощо.

Дослідження глобальної конкурентоспроможності IMD у 2023 році охопило 64 країни світу. Вони оцінювалися за чотирма показниками (таблиця 2.1): “Економічна активність”, “Ефективність уряду”, “Ефективність бізнесу”, “Інфраструктура”, які включали в себе разом 336 критеріїв . Підсумкова оцінка країни відображається в балах від 0 до 100, де оцінка “100” – є максимально можливою.

Таблиця 2.1 - Структура оцінки факторів конкурентоспроможності за IMD

Економічна активність	Ефективність уряду	Ефективність бізнесу	Інфраструктура
Національна економіка	Державні фінанси	Продуктивність	Базова інфраструктура
Міжнародна торгівля	Податкова політика	Ринок праці	Технологічна інфраструктура
Іноземні інвестиції	Інституції	Фінанси	Наукова інфраструктура
Зайнятість	Регулювання бізнесу	Практики управління	Охорона здоров'я і навколишнє середовище
Рівень цін	Соціальна сфера	Відносини і цінності	Освіта

Джерело: складено автором на основі [7]

Як видно з таблиці 2.2, у звіті «Рейтинг глобальної конкурентоспроможності 2023» світовими лідерами конкурентоспроможності стала п'ятірка таких країн, як Данія, Ірландія, Швейцарія, Сінгапур та Нідерланди. Вперше посівши найкращу сходинку в минулому році, Данія зберегла першість і цього року. Вражаючий стрибок з 11-го місця на друге зробила Ірландія, Швейцарія посіла третє місце після того, як опустилася з другого місця у 2022 році та першого місця у 2021 році. Сінгапур істотно знизив свої позиції після кризи COVID-19, тоді як Нідерланди незначно коливаються в межах 4-6 місць останні 5 років.

Усі п'ять країн є передусім глобалізованими невеликими економіками, які ефективно використовують свій доступ до ринків і торговельних партнерів.

Потрібно зазначити, що за останні 5 років найбільший прогрес за рівнем конкурентоспроможності показують Чехія, Бельгія, Тайвань, Саудівська Аравія та Данія, які за цей час піднялись на 15, 14, 10, 9 та 7 позицій у рейтингу і зараз посідають 18, 13, 6, 17 та 1 місця відповідно.

Таблиця 2.2 - Динаміка країн-лідерів конкурентного розвитку за індексом глобальної конкурентоспроможності IMD 2019-2023

Країна	Місце в рейтингу					Зміна за 5 років	Бали
	2019	2020	2021	2022	2023		
Данія	8	2	3	1	1	7	100.00
Ірландія	7	12	13	11	2	5	99.7
Швейцарія	4	3	1	2	3	1	99.13
Сінгапур	1	1	5	3	4	-3	97.44
Нідерланди	6	4	4	6	5	1	95.58
Тайвань	16	11	8	7	6	10	93.11
Гонконг	2	5	7	5	7	-5	92.05
Швеція	9	6	2	4	8	1	91.86
США	3	10	10	9	9	-6	91.14
ОАЄ	5	9	9	12	10	-5	90.52
Фінляндія	15	13	11	8	11	4	89.73
Катар	10	14	17	18	12	-2	89.72
Бельгія	27	25	24	21	13	14	89.69
Норвегія	11	7	6	9	14	-3	88.43
Канада	13	8	14	14	15	-2	88.21
Ісландія	20	21	21	16	16	4	86.74
Саудівська Аравія	26	24	32	24	17	9	86.06
Чехія	33	33	34	26	18	15	83.48
Австралія	18	18	22	19	19	-1	83.02
Люксембург	12	15	12	13	20	-8	82.46

Джерело: складено автором на основі [26-29, 7]

З іншої сторони, серед топу країн з економічного розвитку за той самий період часу найбільший регрес спостерігається у колишніх багаторічних лідерів, а саме: США, Гонконг та Сінгапур, які зазнали значних втрат в конкурентоспроможності після пандемії і досі відновлюються. Опустившись з 3 на 9 місце, США втратила 6 позицій. Сінгапур та Гонконг опустили на 3 та 5 сходинки з 1 та 2 місць на 4 та 7 відповідно.

Безпосередньо, розглянемо рівень економічного розвитку, основні переваги та недоліки в конкурентоспроможності 5 країн-лідерів за 2023 рік, а також потенційні виклики, з якими вони можуть стикнутися у найближчому майбутньому.

1) Данія

У 2023 році ця країна підтвердила свій статус переможця та вдруге зайняла 1 місце в рейтингу з 64 країн. Враховуючи плавну, позитивну динаміку минулих років, можна сказати, що Данія має стійку тенденцію до підвищення конкурентоспроможності (піднявшись на 7 сходинок, у той час як кількість всіх країн в рейтингу збільшилась лише на 1). Це зумовлено збільшенням інвестиційних потоків в країну, стриманим зростанням цін (до 2022 року) у порівнянні з іншими розвиненими економіками і зміцненням державних фінансів зі скороченням державного боргу і дефіциту бюджету (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 - Ключові соціально-економічні показники Данії

Столиця	Копенгаген
Площа землі (тис кв.км '000)	43
Населення (млн)	5,9
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млрд. дол. США)	391,6
ВВП на душу населення (дол.США)	60,632
Зростання реального ВВП (%)	3,8
Інфляція споживчих цін (%)	8,53
Рівень безробіття (%)	4,5
Робоча сила (млн)	3,12
Платіжний баланс (% ВВП)	13,24
Прямі інвестиції (млрд.дол.США)	154,2
Прямі інвестиції (% ВВП)	3,69

Найкращі показники країна має за такими підфакторами: продуктивність (1 місце), соціальна сфера (1 місце) , практики управління (1 місце) , інституції (2 місце), регулювання бізнесу (2 місце) та освіта (2 місце). Такі передові оцінки перш за все

вказують на передбачуваність та стабільність політики країни, значний рівень кваліфікованої робочої сили, високий рівень освіченості населення та надійну інфраструктуру. В свою чергу, це саме ті фактори, які є ключовими для керівників підприємств, щодо визначення статусу країни як інвестиційно привабливої та безпечної.

Найгірші показники Данія має у податковій політиці (53 місце) та за рівнем цін (49 місце) (рис. 2.2). Неконкурентний податковий режим та високі ціни зменшують конкурентоспроможність країни та негативно впливають на можливості компаній. Зниження податків для бізнесу є першим викликом для країни. Також, перед країною постають завдання з розширення співпраці між державним та приватним секторами, доступу до кваліфікованої робочої сили, підвищення рівня оцифрування, інвестицій в ІКТ-обладнання, автоматизацію та цифровізацію. В цьому періоді потрібно ще й зважати на чотирьохкратне підвищення інфляції, що пов'язано з вторгненням росії в Україну.

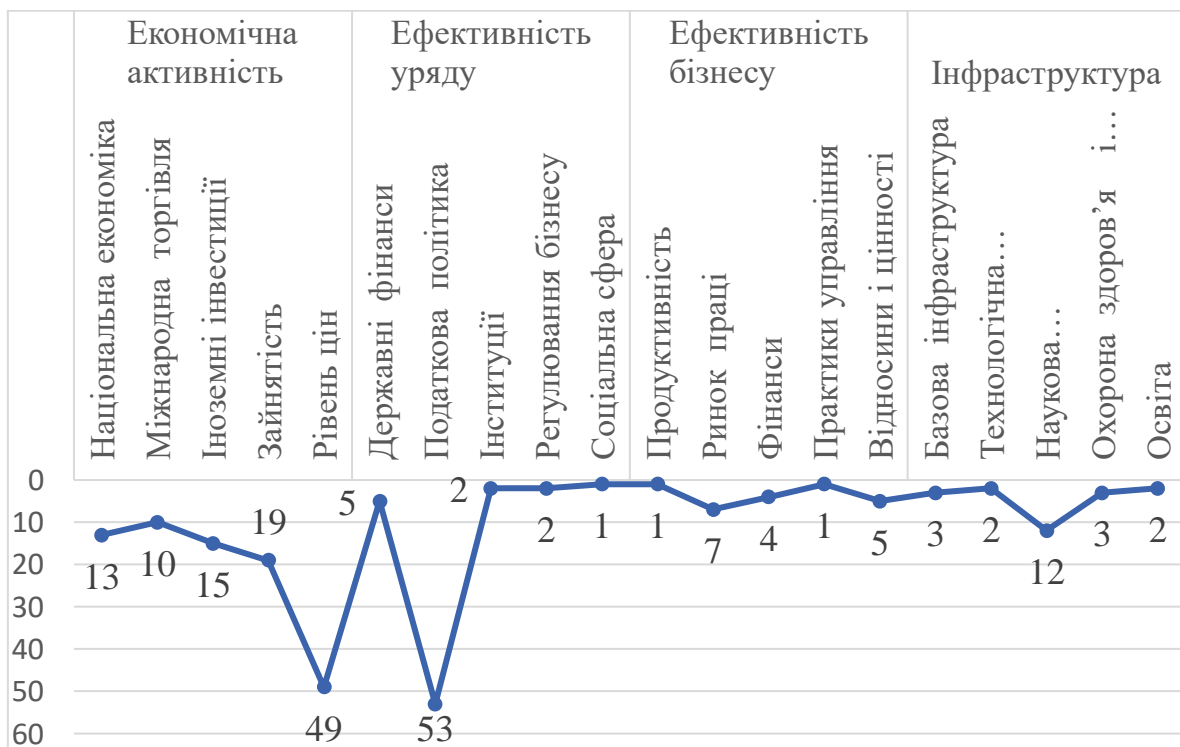

Рис. 2.2 - Місце Данії за за показниками економічного розвитку у рейтингу конкурентоспроможності IMD (2023 рік) [7]

2) Ірландія

Різке зростання Ірландії в загальному рейтингу значною мірою є результатом її значних досягнень в економічній активності, що дозволило їй піднятися з сьомого місця на перше. Маючи сприятливе бізнес-середовище, вона також досягла значного прогресу в інших факторах конкурентоспроможності, піднявшись з 11-го на третє місце як за ефективністю державного управління (уряду), так і за ефективністю бізнесу (рис 2.3). Крім того, рейтинг покращився за кількома підфакторами, включаючи національну економіку (1 місце), іноземні інвестиції (2 місце), регулювання бізнесу (3 місце), продуктивність (3 місце), а також відношення та цінності (перше місце).

Рис. 2.3 - Місце Ірландії за показниками економічного розвитку у рейтингу конкурентоспроможності IMD (2023 рік) [7]

На рівні індикаторів Ірландія досягла значних успіхів у потоках прямих інвестицій за кордон, валовому нагромадженні основного капіталу та потоках прямих інвестицій за кордон у доларах США, посівши відповідно 1, 2 та 5 місце (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 - Ключові соціально-економічні показники Ірландії

Столиця	Дублін
Площа землі (тис кв.км '000)	70
Населення (млн)	5,1
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млрд. дол. США)	529,2
ВВП на душу населення (дол. США)	130,659
Зростання реального ВВП (%)	12
Інфляція споживчих цін (%)	8,07
Рівень безробіття (%)	4,2
Робоча сила (млн)	2,69
Платіжний баланс (% ВВП)	9,19
Прямі інвестиції (млрд.дол.США)	1 362,5
Прямі інвестиції (% ВВП)	16,07

Серед переваг представники бізнес-середовища країни виділяють кваліфіковану робочу силу, високий освітній рівень, стабільність та передбачуваність політики, конкурентоспроможний податковий режим та сприятливе середовище для ведення бізнесу [30].

У той же час до викликів, які постають перед країною можна віднести такі: глобальна економічна невизначеність, тривала інфляція, в тому числі через високі ціни на енергоносії, геополітичні ризики економічної поляризації, зростання процентних ставок.

3) Швейцарія

Незважаючи на незначне зниження, високі показники Швейцарії за всіма факторами конкурентоспроможності підтримують її високий загальний рейтинг (3

місце). Рисунок 2.4 показує, що графік має подібну структуру до данського, оскільки, країна відзначається передовими позиціями за ефективністю уряду (1 місце) та інфраструктурою (1 місце). Такі високі оцінки є показником політичної стабільності, передбачуваності та надійної інфраструктури в країні. За факторами ефективності бізнесу (знизившись з 4 на 7 місце) та економічної активності (піднявшись на 18 місце з 30) вона займає відносно слабші, проте все ж досить конкурентні рейтингові позиції.

Рис. 2.4 - Місце Швейцарії за показниками економічного розвитку у рейтингу конкурентоспроможності IMD (2023 рік) [7]

Швейцарія дуже якісно підвищила свої позиції з іноземних інвестицій (піднявшись на 41 позицію з 52 на 9 місце), які минулого були тягарем для економічного зростання країни. Проте підфактори зайнятість та міжнародна торгівля трішки знизилась з 27 та 12 місць на 34 та 20 відповідно. Країна залишається на першому місці в підфакторах інституційних рамок, охорони здоров'я та навколишнього середовища, а також освіти. Рівень цін (56 місце), зайнятість (34

місце) та міжнародна торгівля (20 місце) – є тими підфакторами, які значно знижують економічну активність Швейцарії та її конкурентоспроможність в цілому.

Перед країною постають завдання із забезпечення економічного зростання на тлі російсько-української війни, а також приборкання інфляції, яка зросла майже в 5 разів з 0,58% у 2021 році до 2,84% у 2022, при збереженні стабільності фінансових ринків (таблиця 2.5). Стійкість пенсійної системи, соціальне забезпечення та зниження адміністративного навантаження є іншими насущними проблемами Швейцарії у 2023 році.

Таблиця 2.5 - Ключові соціально-економічні показники Швейцарії

Столиця	Берн
Площа землі (тис кв.км '000)	41
Населення (млн)	8,74
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млрд. дол. США)	807,7
ВВП на душу населення (дол. США)	84,437
Зростання реального ВВП (%)	2,1
Інфляція споживчих цін (%)	2,84
Рівень безробіття (%)	5,24
Робоча сила (млн)	4,94
Платіжний баланс (% ВВП)	9,84
Прямі інвестиції (млрд.дол.США)	1 369,5
Прямі інвестиції (% ВВП)	1,16

4) Сінгапур

Сінгапур посідає четверте місце в загальному рейтингу конкурентоспроможності, опустившись на одну позицію порівняно з попереднім роком. Це падіння в основному пов'язане з незначним погіршенням показників

ефективності уряду та всіх його складових. Тим не менш, Сінгапур демонструє високі показники за всіма факторами конкурентоспроможності (рис. 2.5).

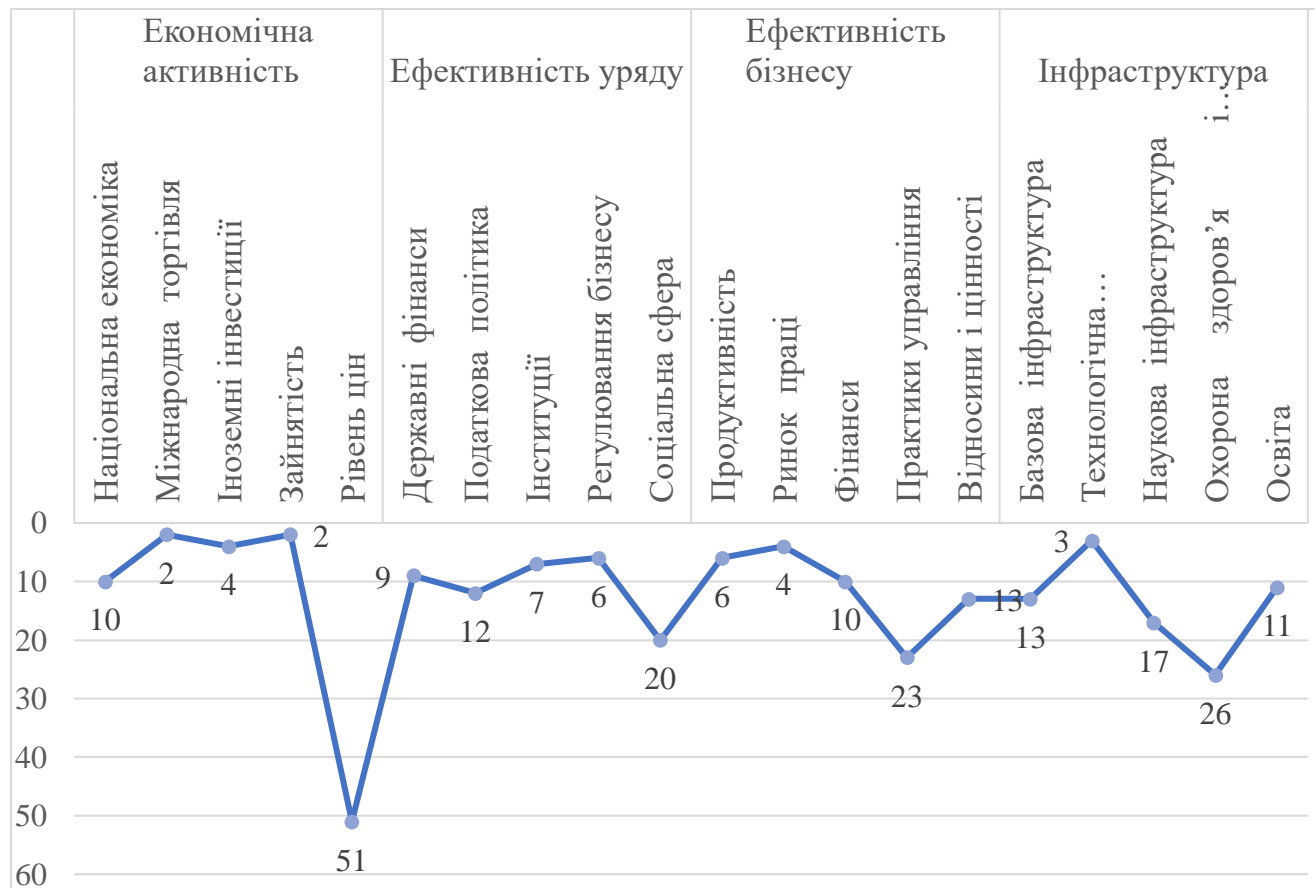

Рис. 2.5 - Місце Сінгапуру за показниками економічного розвитку у рейтингу конкурентоспроможності IMD (2023 рік) [7]

Серед чинників, що збільшують місце Сінгапуру в рейтингу, у групі економічної активності є міжнародна торгівля (2 місце), зайнятість (2 місце) та іноземні інвестиції (4 місце), у групі ефективності уряду – регулювання бізнесу (6 місце), інституції (7 місце) та державні фінанси (9 місце), у групі ефективності бізнесу – ринок праці (4 місце) та продуктивність (6 місце), у групі інфраструктури – технологічна інфраструктура (3 місце) та освіта (11 місце).

Стабільність та передбачуваність політики, сприятливе бізнес-середовище, надійна інфраструктура, ефективне правове середовище, компетентність уряду – саме такі чинники стали майже синонімами Сінгапуру та забезпечують його конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Серед чинників, які зменшують місце цієї країни в рейтингу, у групі економічних факторів є рівень цін (51 місце), у групі ефективності уряду – соціальна сфера (20 місце), у групі ефективності бізнесу – практики управління (23 місце), у групі інфраструктури – охорона здоров'я і навколишнє середовище (26 місце). Сінгапур погіршив свої позиції в кількох сферах, пов'язаних з державною політикою та регулюванням, зокрема, в законодавстві про конкуренцію (9 місце з 4), ефективності бюрократії (7 з 1), що негативно впливає на умови для бізнесу.

Серед проблем вчергове можна виділити підвищенні витрати та інфляційний тиск, а також сповільнення світових фінансових потоків внаслідок складної геополітичної ситуації (таблиця 2.6). Бізнес та домогосподарства потребують державної допомоги.

Таблиця 2.6 - Ключові соціально-економічні показники Сінгапуру

Столиця	Сінгапур
Площа землі (тис кв.км '000)	1
Населення (млн)	5,64
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млрд. дол. США)	468,8
ВВП на душу населення (дол. США)	124,353
Зростання реального ВВП (%)	3,6
Інфляція споживчих цін (%)	6,12
Рівень безробіття (%)	2,10
Робоча сила (млн)	3,75
Платіжний баланс (% ВВП)	19,33
Прямі інвестиції (млрд.дол.США)	2 007,3
Прямі інвестиції (% ВВП)	32,69

5) Нідерланди

Це ще одна країна, графік якої має сильну схожість за структурою із показниками Данії. На рисунку 2.6 можемо бачити, що рівень цін та податкова політика є тими підфакторами, що знижують конкурентоспроможність даних країн. У той же час всі інші показники знаходяться у зоні першої двадцятки. Стабільно хороші показники ефективності бізнесу та інфраструктури є спільними для цих держав.

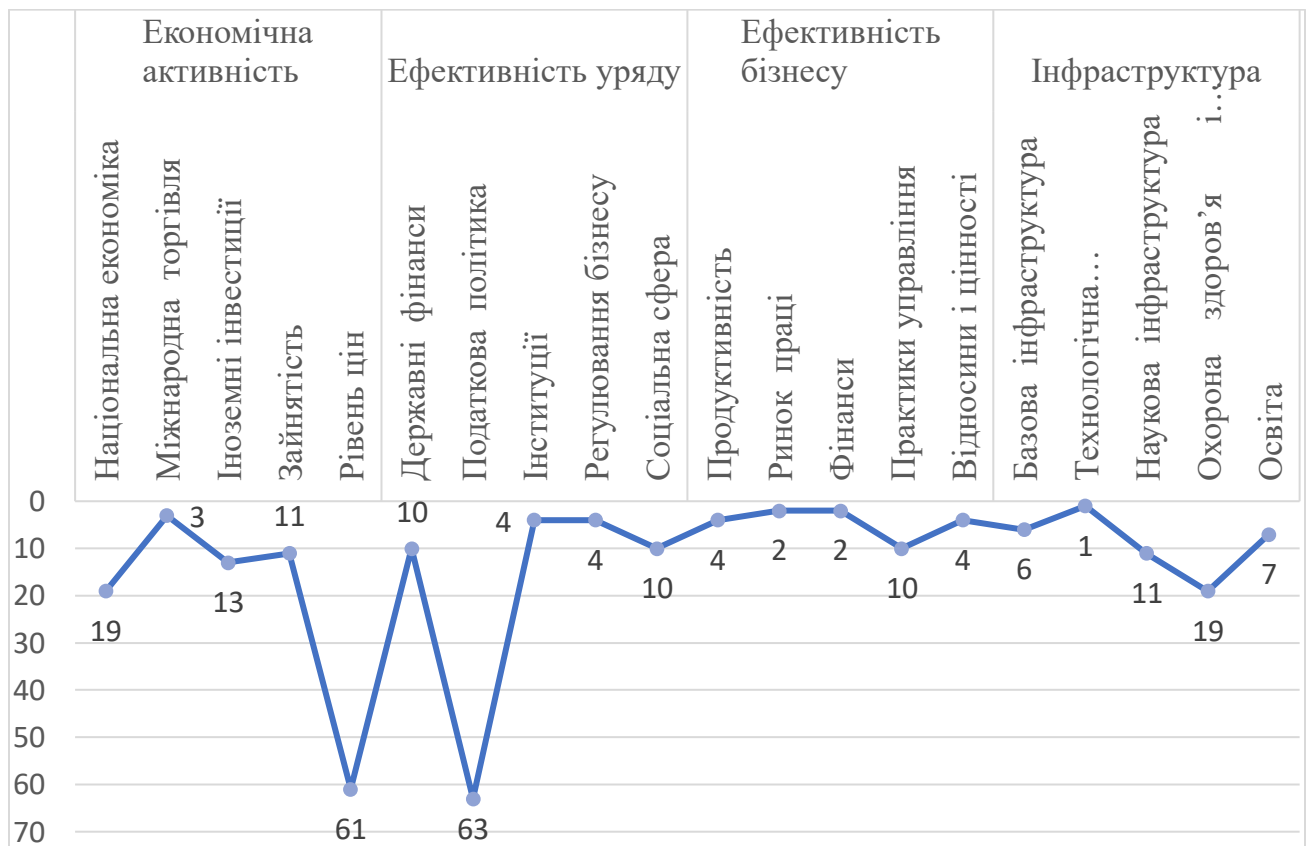

Рис. 2.6 - Місце Нідерландів за показниками економічного розвитку у рейтингу конкурентоспроможності IMD (2023 рік) [7]

Нідерланди піднялися на одну позицію до п'ятого місця в загальному рейтингу завдяки покращенню економічної активності (з 19 місця на 11) та ефективності бізнесу (з 3 на 2 місце), а також цьому сприяли високі та стійкі

показники у сфері інфраструктури (5 місце). Країна покращила декілька підфакторів, включаючи національну економіку (з 25 на 19 місце), іноземні інвестиції (з 46 на 13 місце), державні фінанси (з 12 на 10 місце), а також досягнули найвищої позиції у сфері технологічної інфраструктури (з 4 на 1 місце). Також, на передових позиціях знаходяться такі підфактори, як ринок праці (2 місце), фінанси (2 місце), міжнародна торгівля (3 місце), продуктивність (4 місце), інституції (4 місце), освіта (7 місце) тощо.

Традиційно глобальною проблемою є боротьба з інфляцією і Нідерланди не є виключенням (таблиця 2.7). Вона зросла майже в 4 рази у 2022 році та становила 11,63% порівняно з 2,83% у 2021 році. Це дуже високий рівень, з яким буде важко впоратися без обтяжень для бізнесу та споживачів. Ще, визначною проблемою є пошук нових ланцюгів поставок у зв'язку з російсько-українською війною.

Таблиця 2.7 - Ключові соціально-економічні показники Нідерландів

Столиця	Амстердам
Площа землі (тис кв.км '000)	42
Населення (млн)	17,83
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млрд. дол. США)	924,9
ВВП на душу населення (дол. США)	68,782
Зростання реального ВВП (%)	5,4
Інфляція споживчих цін (%)	11,63
Рівень безробіття (%)	3,5
Робоча сила (млн)	9,69
Платіжний баланс (% ВВП)	5,89
Прямі інвестиції (млрд.дол.США)	2 576,2
Прямі інвестиції (% ВВП)	-14,31

Проте, попри виклики, з якими стикається держава, конкурентними перевагами Нідерландів з-поміж власників капіталу є високий освітній рівень, кваліфікована робоча сила та інфраструктура. У свою чергу, компетентність уряду, якість корпоративного управління та доступ до фінансування виступають слабкими сторонами країни [31].

За даними глобальних рейтингів конкурентоспроможності, лідерами за 2023 рік є Данія, Ірландія, Швейцарія, Сінгапур та Нідерланди. Ці країни відзначаються ефективним управлінням, розвинутим бізнес-середовищем та високоякісною інфраструктурою.

Спільними викликами для усіх цих країн є нестабільність економічної ситуації, зумовлена глобальними та регіональними факторами, такими як геополітичні конфлікти та зміни у світовій економіці. Також, інфляція є загрозою для всіх, що може призвести до збільшення витрат та зменшення купівельної спроможності.

Данія та Ірландія стикаються з необхідністю розвитку співпраці між державним та приватним секторами, тоді як Швейцарія та Нідерланди борються із нестабільністю на фінансових ринках та зростанням інфляції. Кожна з цих країн має свої потенційні можливості, такі як розвиток інфраструктури та цифровізація для підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

2.3. Конкурентоспроможність України: довоєнна ретроспектива та сучасний стан

Звіт про глобальну конкурентоспроможність (Global Competitiveness Report) - це щорічний звіт, який публікувався Всесвітнім економічним форумом у період з 2004 по 2020 рік. Індекс глобальної конкурентоспроможності об'єднував макроекономічні

та мікро-/бізнес-аспекти конкурентоспроможності в єдиний індекс та охоплював 141 країну у 2019 році.

Загалом, налічувалося 103 індикатори, розподілені за 12 складовими [9]. Вони сортувалися від 0 до 100, де 100 – максимально можлива оцінка та були розраховані за проведеними опитуваннями і за допомогою збору статистики. Підсумковий результат був середнім значенням оцінок за 12 компонентами.

Порівняно з 2018 роком, у 2019 році Україна опустилася на дві позиції, з 83 місця (із 140 країн) на 85 (із 141 країни) (рис 2.7). Проте індекс залишився незмінним на рівні 57,0 балів.

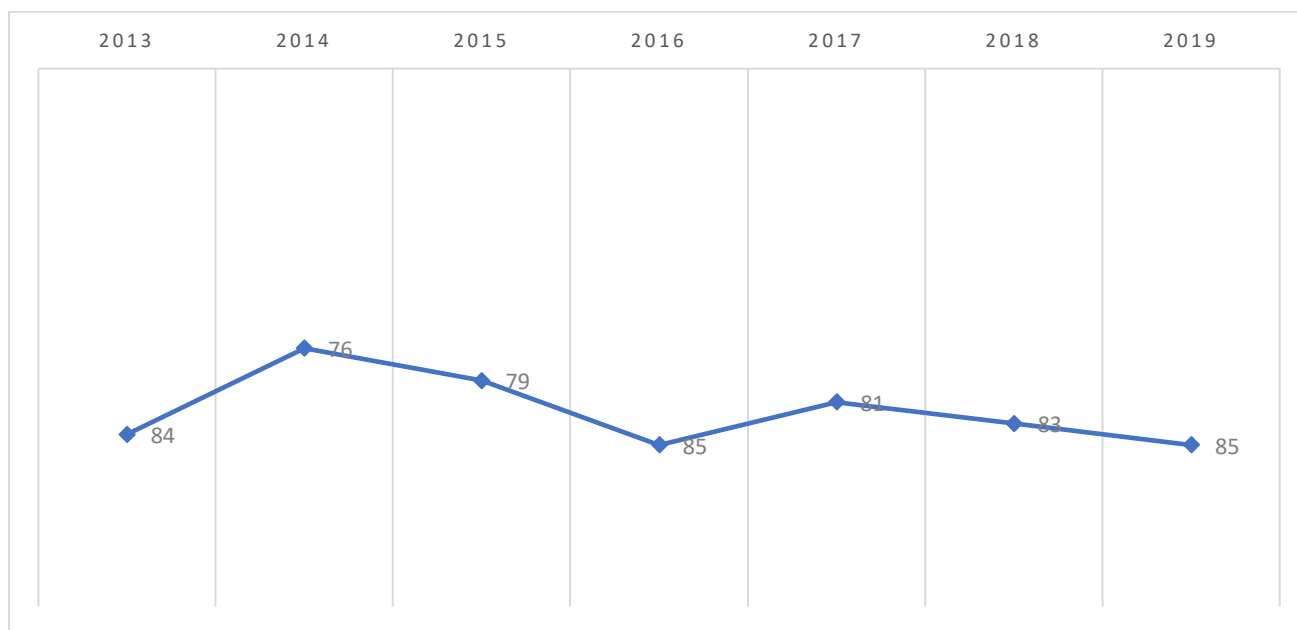

Рис. 2.7 - Місце України в рейтингу Глобальної конкурентоспроможності за WEF (2013-2019 роки) [9]

Найвищу позицію Україна займала у 2014 році, коли оцінювали близько 130 країн – 76 місце. У рейтингу 2019 року, який включав уже 141 державу, Україна продемонструвала один із найгірших результатів. Враховуючи те, що конкурентний розвиток країни перебував у стагнації, а кількість країн у рейтингу поступово збільшувалася, можна сказати, що Україна втратила близько десятка позицій порівнюючи з 2013 роком.

З рисунка 2.8 можна бачити, що явними конкурентними перевагами України за глобальним індексом конкурентоспроможності стали:

- професійні навички (44 місце);
- значний розмір ринку (47 місце);
- розвинена інфраструктура (57 місце);
- ринок праці (значний рівень вищої освіти та професійної підготовки) (59 місце).
- інноваційна спроможність (60 місце).

Найбільший позитивний вплив на показник професійних навичок мали такі фактори, як критичне мислення в навчанні, співвідношення кількості учнів та вчителів у початковій освіті, та середня тривалість навчання. На розмір ринку – валовий внутрішній продукт за ПКС та імпорт товарів і послуг у % ВВП, на розвинену інфраструктуру – густота залізничної мережі та ефективність залізничних послуг, на ринок праці – вартість тижневої заробітної плати та методи найму та звільнення, а на інноваційну спроможність - кількість наукових публікацій, визнання науково-дослідних установ та кількість міжнародних спільних винаходів на мільйон людей. Також, хотілось би відмітити, що хоча такий важливий показник сучасної економіки, як витрати на НДДКР і знаходиться на 67 позиції (що є середнім значенням), проте він становить лише 0,4 % від ВВП країни, що майже в 6 разів нижче за середній показник по Європейському Союзу – 2,2 % від ВВП [32].

Рис. 2.8 - Структура місць України за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2019 року [9]

Напротивагу цьому недоліками конкурентоспроможності України є такі показники:

- фінансова система (136 місце)
- макроекономічна стабільність (133 місце)
- інституції (104 місце)
- охорона здоров'я і медицина (101 місце)

Неповернені кредити та стійкість банків – це ті чинники, які більш за все зменшували конкурентні позиції країни у фінансовій системі. Інфляція та динаміка

боргів впливали на макроекономічну стабільність. В той же час права власності, міцність стандартів аудиту та бухгалтерського обліку, захист інтелектуальної власності та рівень тероризму найбільш негативно вплинули на оцінку інституцій.

Як бачимо до повномасштабного вторгнення були значні передумови для економічного розвитку, формування конкурентоспроможного ринку, успіху та ще більшій інтеграції країни на міжнародній арені. Попри несприятливі для бізнесу показники інституцій, фінансової системи та макроекономічної стабільності, високий рівень професійних навичок та досить великий потенціальний ринок збуту був цікавий іноземним інвесторам з перспективи економічного зростання країни. Чимала забезпеченість залізничною інфраструктурою сприяла туристичній, машинобудівній та промисловій галузям. Інноваційність країни не тільки вдосконалювала процеси виробництва, зменшувала витрати та підвищувала продуктивність, а й забезпечувала більш конкурентну позицію для підприємств, пропонуючи якісніші, вдосконалені та новітні продукти або послуги, які краще та чіткіше відповідають потребам споживачів та напрямають сучасний розвиток країни.

Важливими проблемами, з якими стикалася Україна, були недорозвинена фінансова системи, неефективність інституцій та нестабільність на макроекономічному рівні. Щоб покращити фінансову систему, потрібно спрямувати увагу на забезпечення її стабільності та розвиток фондового ринку. Це сприятиме доступності фінансових інструментів та більш сприятливому інвестиційному середовищу у сфері бізнесу. Підтримка стабільного рівня інфляції та керування національним боргом є важливими складовими успішної економічної політики країни. Також необхідно покращити якість інституцій, зокрема у сферах захисту прав власності, прозорості та безпеки громадян.

З 2017 по 2021 роки Україна піднялася на 6 позицій з 60 на 54 місце (з 64 країн) у загальному рейтингу конкурентоспроможності IMD. У 2020 році Україна займала 55 позицію, маючи 52 бали зі 100 в своєму активі (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 - Структура оцінки факторів конкурентоспроможності за IMD для України в 2020 році [27]

Економічна активність	54	Ефективність уряду	58	Ефективність бізнесу	49	Інфраструктура	54
Національна економіка	52	Державні фінанси	56	Продуктивність	53	Базова інфраструктура	57
Міжнародна торгівля	21	Податкова політика	23	Ринок праці	38	Технологічна інфраструктура	56
Іноземні інвестиції	59	Інституції	61	Фінанси	60	Наукова інфраструктура	52
Зайнятість	51	Регулювання бізнесу	53	Практики управління	42	Охорона здоров'я і навколишнє середовище	62
Рівень цін	50	Соціальна сфера	60	Відносини і цінності	41	Освіта	43

Серед чинників, що підвищують місце України в рейтингу відзначаються міжнародна торгівля, податкова політика, ринок праці, відносини і цінності, практики управління та освіта. У свою чергу, з-поміж чинників, які знижують місце України в рейтингу, виділяються інституції, іноземні інвестиції, фінанси, соціальна сфера та охорона здоров'я і навколишнє середовище

На рисунку 2.9 видно, що в регіональному контексті Україна має досить слабкі конкурентні позиції за переважною більшістю факторів. Відставання яскраво можна побачити за факторами інституцій, продуктивності та ефективності, технологічної інфраструктури та іноземними інвестиціями. Будучи першим показником у своїй структурі, міжнародна торгівля є одним з тих факторів, які являються найбільш конкурентоздатними, переганяючи Румунію та знаходячись приблизно на одному рівні з оцінками Польщі, Чехії та Угорщини. Ще одним таким чинником є освіта, яка знаходиться в середині, програючи Польщі та Чехії, проте переважаючи Румунію та Угорщину.

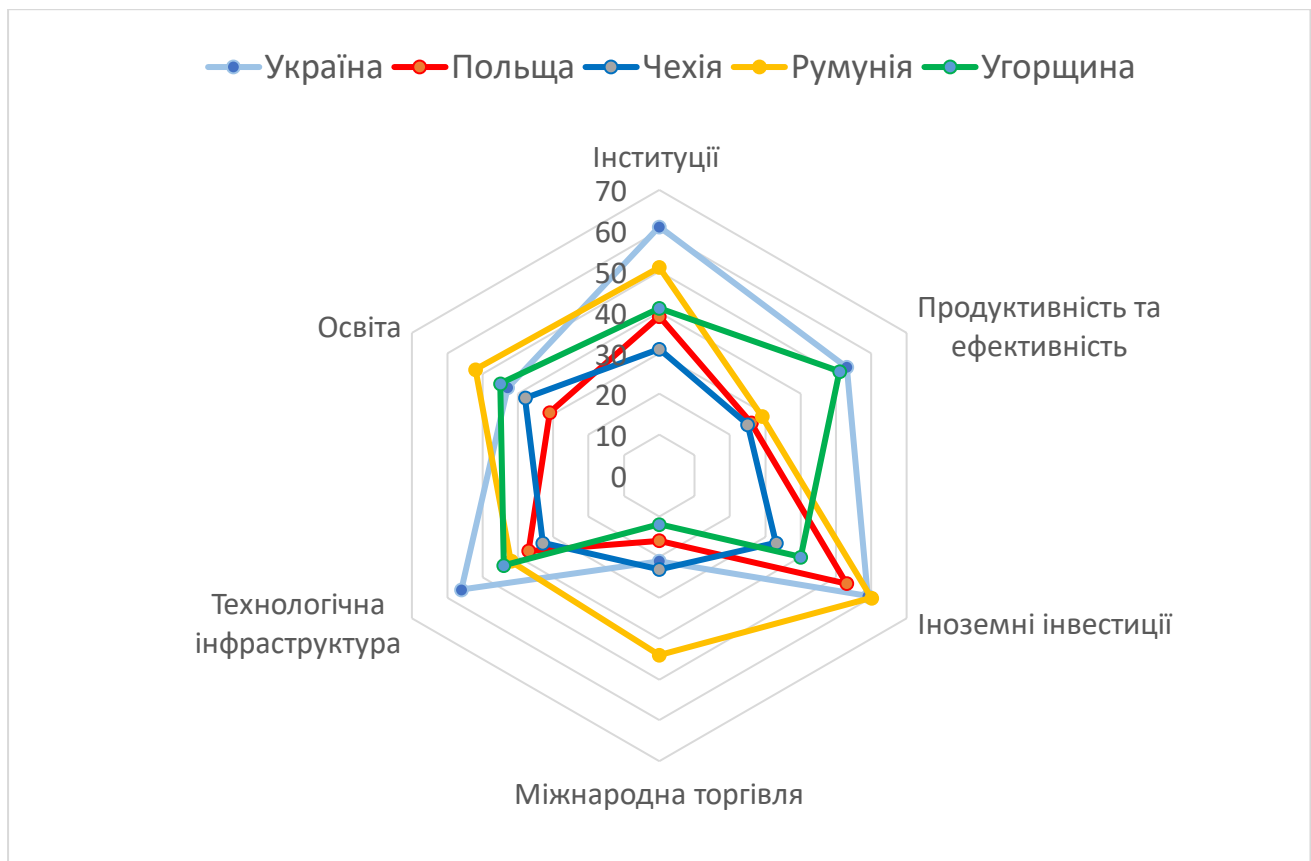

Рис. 2.9 - Вибрані показники української конкурентоспроможності в контексті декількох країн Східної Європи, 2020 рік [27]

Доповнюючи значення Індексу глобальної конкурентоспроможності, ці показники дають змогу краще оцінити чим саме забезпечувалася конкурентоспроможність української економічної системи, її будову та становище до повномасштабного вторгнення. Надані орієнтири для підвищення конкурентних позицій у певних сферах.

Оцінки WEF та IMD деякою мірою співпадають, визначаючи інституції, фінанси, охорону здоров'я і навколишнє середовище яскравими проблемами у структурі української системи. З іншої сторони, конкурентоспроможність України формується завдяки відносно високим показникам навичок, освіти, ринку праці та міжнародної торгівлі.

Інновації грають ключову роль у підвищенні рівня економічного розвитку та утворенні основи для майбутніх перетворень у напрямку розвитку "економіки знань". Сучасні тенденції світового економічного розвитку показують сповільнення темпів зростання і зменшення інноваційної активності. Це підкреслює важливість забезпечення конкурентоспроможності національних економік та підтримки їх стійкого розвитку, зокрема через інноваційну діяльність. Безперечно, Україна має значний потенціал у науковій та освітніх сферах, що неодноразово показують глобальні рейтинги. Такі навички є основою для продукування ідей, патентів, наукових розробок та інновацій з їх подальшою комерціалізацією. Повоєнне відновлення України повинно формуватися завдяки інноваційній екосистемі та спрямовуватися на технологізацію процесів.

“Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов’язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Розвиток інноваційного потенціалу - це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі.” [32]

Виходячи з того факту, що інновації є чи не найважливішим чинником зростання конкурентоспроможності країни, пропонуємо розглянути сучасний конкурентний стан нашої країни за Глобальним індексом інновацій, фактори якого значною мірою співпадають з Глобальним індексом конкурентоспроможності за WEF (інституції, інфраструктура, розвиненість бізнес-середовища, розвиток ринків, людський капітал і дослідження тощо).

Глобальний індекс інновацій публікується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Визнаючи, що інновації є ключовим рушієм економічного розвитку, він має на меті надати рейтинг інновацій та детальний аналіз близько 130 економік світу, які розподілені на групи за регіонами та за рівнем економічного

розвитку (за рівнем доходу). Індекс розраховується як середнє арифметичне оцінок двох субіндексів - індексу інноваційних витрат та індексу випуску інновацій, які складаються з п'яти та двох компонентів відповідно.

За даними Глобального індексу інновацій у 2023 році Україна посіла у рейтингу 55 місце з 132 країн, покращивши його з минулого року на 2 позиції, а в попередньому році опустившись на 8 позицій (рис. 2.10) . Спостерігається чітка негативна динаміка за результатами України, що пов'язано з пандемією COVID-19 та російським вторгненням. Україна піднялась на одну сходинку та увійшла до трійки лідерів за доходом, який є нижчим за середній і тепер займає 3 місце (перебуваючи позаду Індії та В'єтнаму) з 37 країн за цим показником.

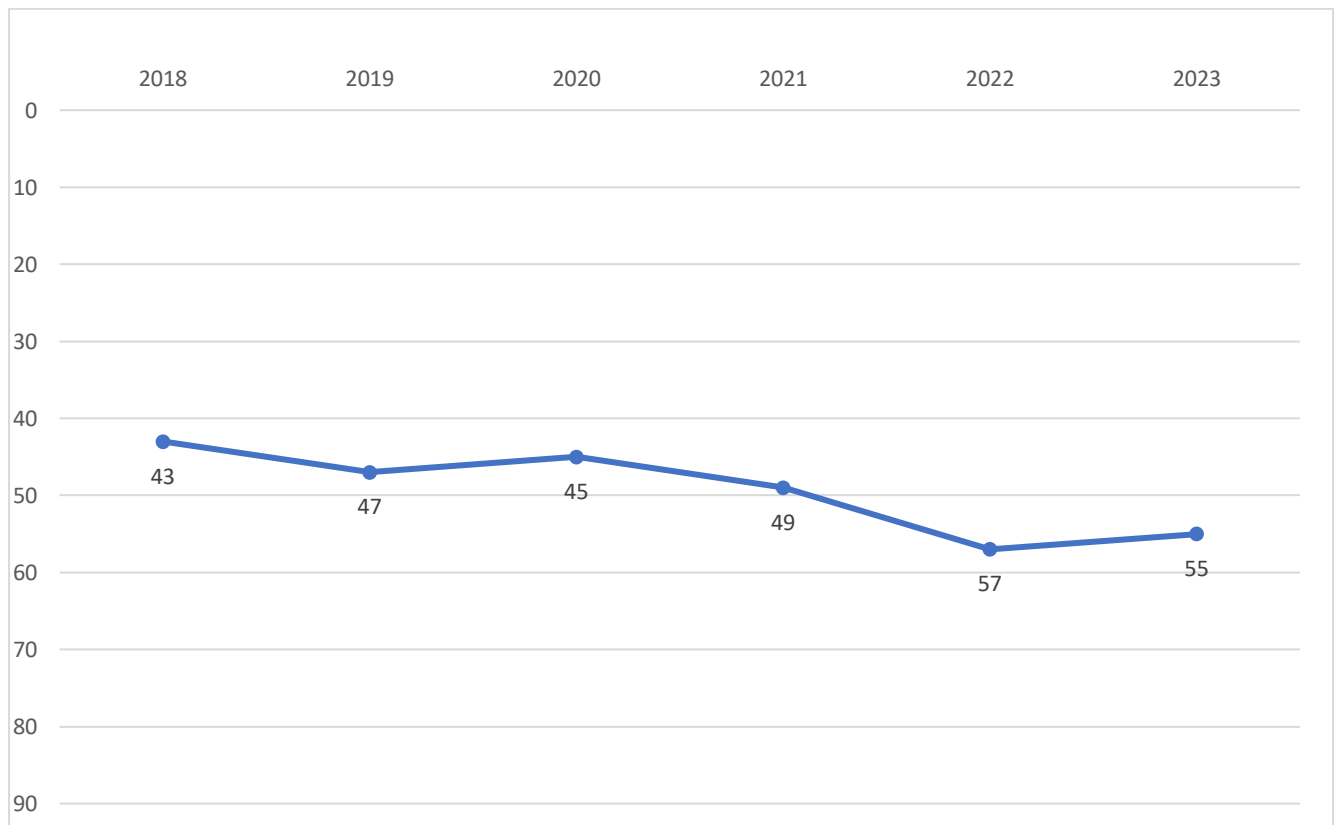

Рис. 2.10 - Місце України в Глобальному індексі інновацій (2017-2022 роки) [33, 34, 35]

У 2023 році Україна показує кращі показники інноваційного випуску, ніж інноваційних витрат, займаючи 78 місце та 42 місця відповідно. Показник інноваційних витрат є найнижчим за останні роки, а оцінка інноваційного випуску була вище ніж у 2022 році (48 сходинка), проте менша ніж у 2021 році (37 сходинка). Можна сказати, що Україна досить ефективно використовує капітал, який інвестується в інноваційну сферу, сприяючи зростанню інноваційної активності. Причиною цього є високі показники знань та технологічних продуктів і креативних розробок. До прикладу, серед фактору знань та технологічних продуктів Україна демонструє лідерські позиції у світі за показниками корисних моделей (форма патентів технічних рішень) відносно ВВП за ПКС (1 місце), витрат на програмне забезпечення у відсотках відносно ВВП (4 місце) та частки експорту ІКТ послуг в структурі торгівлі (6 місце). За чинником креативних розробок збільшення конкурентоспроможності країни відбувається завдяки таким підфакторам, як створення мобільних додатків (12 місце), промислові зразки за походженням (16 місце) та торгові марки за походженням (22 місце). Проте, також наявні і відносно низькі показники за підфакторами росту продуктивності праці (129 місце), науково-технічні статті (85 місце).

Вже не вперше низькі показники Україна має в факторах інституцій (100 місце) та рівні розвитку ринку (104 місце) (рис. 2.11). Ці слабкі сторони в інноваційних витратах зумовлені наступними підфакторами: операційна стабільність для бізнесу (130 місце), ефективність уряду (95 місце), верховенство права (107 місце), умови ведення бізнесу (85 місце) і внутрішнє кредитування приватному сектору у відсотках від ВВП (101 місце). Також, негативно впливає і будь-яка відсутність венчурного інвестування. З іншого боку, потрібно відмітити передові оцінки за зайнятістю жінок з вищою освітою (2 місце), державним фінансуванням середньої освіти на одного учня (10 місце) та у співвідношенні учнів та вчителів у середній освіті (14 місце).

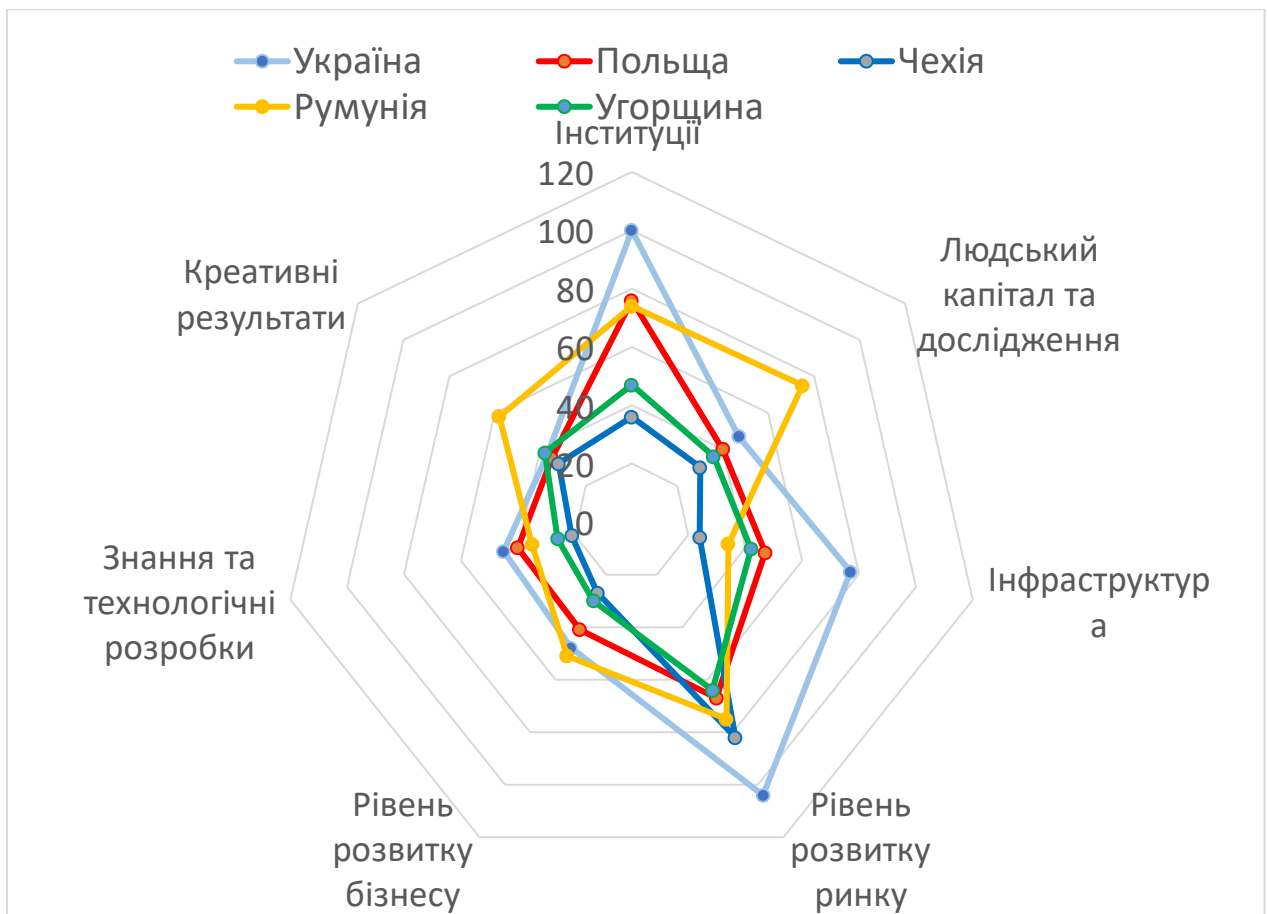

Рис. 2.11 - Складові Глобального індексу інновацій України у порівнянні з деякими країнами Східної Європи, 2023 рік. [33]

Порівнюючи з довоєнними показниками недоліками знову можна відмітити несприятливе інституційне середовище, низький рівень розвитку ринку та інфраструктури. За цими показниками в регіональному вимірі Україна посідає слабкі позиції (останнє місце серед аналізованих країн) та має низьку конкурентоспроможність.

Краще ситуація складається з такими факторами, як креативні результати, рівень розвитку бізнесу, людський капітал та дослідження і знання та технологічні розробки. Освітній, креативний та науковий потенціал зберіг свою конкурентоздатність і в такі складні воєнні часи. Хоча Україна і не тримає першість

за цими показниками, проте всі країни знаходяться щільно одна до одної, в межах 10-15 позицій, забезпечуючи менший розрив між місцями відносно попередніх факторів.

Результати порівняльного аналізу економічної системи України та її конкурентоспроможності до й після повномасштабного вторгнення показують, що Україна має значний освітній та науковий потенціал для створення нововведень у вигляді ідей, наукових розробок та патентів. Високо оцінюється розвиток бізнесу і торгівлі та якість освіти за Глобальним індексом конкурентоспроможності. За Глобальним індексом інновацій найважливішими конкурентними перевагами є людський капітал, що включає знання та навички, необхідні для того, щоб створювати цінність в міжнародній економічній системі, та його реалізація. Однак існують і бар'єри для розвитку інновацій, такі як недосконалість інституцій, низький рівень інфраструктури та нестабільність політичного, регуляторного та бізнес-середовища. Для покращення конкурентоспроможності необхідно зосередитися на розвитку фінансової системи, досягненні макроекономічної стабільності та зміцненні державних інституцій.

2.4. Напрямки удосконалення конкурентного розвитку України в нинішніх реаліях

Безумовно, війна в Україні мала і продовжує мати значний вплив на конкурентний розвиток країни. Військові дії призвели до значного зростання політичних, економічних, інформаційних, соціальних та інших ризиків. Це стосується не лише зон бойових дій, але й країни в цілому. Передусім хотілося б сказати про найактуальніший стан української системи станом на 2024 рік.

У стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року населення України станом на серпень 2023 року становило 36,3 млн осіб, включно з

підконтрольними українській владі територіями – 31,5 млн осіб. Демографічними викликами та загрозами відзначаються такі: швидке скорочення чисельності населення, низький рівень народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, зростання кількості осіб з інвалідністю, високий рівень передчасної смертності, масова вимушена еміграція населення, демографічне старіння, масштабне внутрішнє переміщення населення [36].

Станом на кінець січня 2024 року Київська школа економі оцінює прямі збитки України в 157,2 млрд дол. Найбільша частка у загальному обсязі прямих втрат припадає на житлові будівлі – 37,5% або \$58,9 млрд, та інфраструктуру – 23,4% або \$36,8 млрд. Збитки підприємств та промисловості становлять щонайменше \$13,1 млрд і продовжують зростати. Прямі втрати аграрного сектору та земельних ресурсів внаслідок війни становлять \$10,3 млрд. Також, стрімко зростають збитки енергетичного сектору, які наразі складають \$9,0 млрд. Сукупні прямі збитки від руйнувань та пошкоджень об'єктів громадського сектору становлять близько \$13,7 млрд [37].

За інформацією Світового банку ВВП України знизився на 29,1 % та становив 160,5 млрд дол США [38]. За даними Державної служби статистики України після сильного зниження ВВП на 28,8 % у 2022 році внаслідок вторгнення Росії в Україну, наступного року цей показник виявив стійкість та трішки збільшився на 5,3 % [39]. У 2022 році Україна посіла 58 місце у світі за обсягом ВВП, 61 місце за загальним обсягом експорту, 60 місце за загальним обсягом імпорту, 115 місце за обсягом ВВП на душу населення та 44 місце за найскладнішою економікою згідно з Індексом економічної складності [40].

Інфляція на грудень 2023 року становила 5,1 % у річному вимірі порівнюючи з 26,6 % на 2022 рік [41, 42]. Рівень безробіття за даними Міжнародного валютного фонду знизився з 24,5 % у 2022 році до 14,5 % у 2024 [43].

Різні показники та прогнози відповідних установ вказують на стабілізацію та поступове відновлення української економіки у 2023, 2024 роках. Потрібно зважати і

на те, що головним пріоритетом наразі є захист державних кордонів України, що підтверджується і в Державному бюджеті України на 2024 рік [44]. Обмежена кількість ресурсів спонукає до обміркованого та продуманого їх використання з розставленням пріоритетів. Принципами, які мають бути непохитними є свобода людини, верховенство права та захист приватної власності.

Враховуючи всю ситуацію, потрібно зробити все можливе для того, щоб стати такою конкурентною країною, яка є інвестиційно привабливою для іноземних вкладників капіталу. Передумови та потенціал для цього зберігається і попри повномасштабне вторгнення. Розглянемо напрямки конкурентного розвитку, в яких Україні потрібно буде поглиблюватися та розвиватися, адже вони можуть бути цікавими у якості зміцнення економічних позицій країни на міжнародній арені.

1. Геополітичне становище - основоположним та найважливішим аспектом українського конкурентного розвитку є питання врегулювання воєнних дій та досягнення тієї позиції, яку хоче відстоювати наша країна. Вся економічна система України зараз працює на досягнення відновлення суверенітету в межах всієї держави. Це є основний чинник дестабілізації сприятливого бізнес-середовища, який впливає на глобальну конкурентоспроможність.

2. Демографічна ситуація в Україні критична. Станом на травень 2024 року, за підрахунками ООН, після початку повномасштабної війни, з України виїхали і не повернулися 6,48 млн людей [45]. Щорічно Україна втрачала близько 750 тис громадян. Через десять років економічно активне населення скоротиться на 2,2 млн осіб через вихід на пенсію більшого покоління і досягнення повноліття меншим поколінням. До війни з України щороку лише до країн Євросоюзу легально мігрували по 600 тис громадян. Також, потрібно додати до цього втрати під час боїв. Таким чином, у нашій державі в наступні десять років вимальовується катастрофічний дефіцит людей економічно активного віку в розмірі мінімум 9,2 млн осіб порівняно з довоєнним 2021 роком [46].

Попри це, Україна має деякі переваги, які можуть заохотити молоде населення до країни. Європейська демократія, сталий м'який клімат та бренд України є такими факторами. Враховуючи вище сказане українська міграційна політика повинна складатися з чотирьох елементів [46]:

- Маркетинг. Враховуючи свої переваги та можливості, Україна повинна обрати країни, з яких хотіла б запрошувати людей. Це можуть бути як Індія та Бангладеш, які потерпають від змін клімату, або країни Африки, де населення страждає від голоду, перенаселення та диктатури так і значна діаспора українців в Росії.

- Система міграційних балів (points-based system). У західних країнах, які впроваджують політику міграційного дивіденду, набула популярності система PBS, за якою потенційні мігранти отримують бали за свої навички та вік.

- Електронний документообіг. Подання документів повинне бути онлайн, рішення мають ухвалюватися автоматично алгоритмом, а в персональному кабінеті повинен бути калькулятор балів PBS. Набравши певну кількість балів, людина автоматично отримує посвідку на проживання без будь-яких квот або затяжних процедур.

- Центри навчання для мігрантів. Такі центри мають бути за кордоном і в Україні. Їх мета – інтеграція в українську культуру, навчання державної мови, ознайомлення із законодавством України та перевірка кваліфікацій.

Також, вкрай важливим віднайти засоби та зробити перепис населення, адже потрібно чітко розуміти достатність та недостатність своїх ресурсів, позицію і роль кожного громадянина країни, а також відстежувати та аналізувати процеси, що відбуваються всередині країни.

3. Високий рівень людського капіталу буде основним чинником зростання української економіки під час та після війни. Україна може похвалитися великою робочою силою, кваліфікованою в галузях ІТ, інженерії та виробництва. Вартість праці є конкурентно нижчою, ніж у багатьох інших європейських країнах. Крім цього,

робоча сила не лише кваліфікована, але й адаптивна та володіє кількома мовами, що підвищує її привабливість на глобальному ринку [47].

4. Інституційне середовище в Україні є разючим питанням, що неодноразово показують різноманітні рейтинги та індекси. Основною ознакою демократії є встановлені процеси та однакові правила для всіх. Це виражається в ефективній та незалежній роботі інституцій: правоохоронна система не має недоторканих, суди не бояться приймати рішення проти посадовців, парламент ухвалює рішення в інтересах суспільства, а президент не намагається зосередити всю владу в своїх руках. Наразі, уряд має можливість прискорити зміни, спрямовані на покращення бізнес-середовища. Це включає створення надійних правових гарантій для інвестицій та інтенсифікацію зусиль у напрямку верховенства права. Як зазначають В. Дубровський та Д. Боярчук (відповідно старший економіст та виконавчий директор Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна): “...критично важливо повністю реформувати певні інституції під наглядом громадянського суспільства та міжнародних експертів. Це необхідно для подолання розриву в інституційному розвитку між Україною та навіть найслабшими країнами-членами ЄС. Насправді найгострішою проблемою українських інституцій є не корупція, а верховенство права. Верховенство права в Україні є не просто слабким, а недосконалим і ненадійним, що призводить до серйозних вад системи. Рецепт успішних реформ в умовах непрацюючого верховенства права має включати значне обмеження дискреційних повноважень чиновників у застосуванні та виконанні законів, спрощення та/або впорядкування процедур, а також підвищення прозорості” [48].

Здійснити перехід до системи, яка ґрунтується на принципах верховенства права та підвищити інституційну спроможність можливо за допомогою таких факторів:.

- реформування судової системи, правоохоронних, інспекційних та інших державних органів із залученням кваліфікованих кадрів до державної служби;
- забезпечення прозорості діяльності державних органів;

- система оцінки та моніторингу показників діяльності державних інституцій та їх результатів;

- Введення електронного урядування за участі громадян та автоматизація процесів, що зменшить можливість корупції, скоротить час розгляду документів та забезпечить ефективний обмін інформацією між державними органами та громадянами.

Громадянське суспільство має контролювати процес та відповідні результати цих реформ. Також, вони повинні публічно звітуватися в час досягнення ключових індикаторів, визначених заздалегідь.

4. Інновації та ІКТ. Україна досягла значного прогресу в експорті послуг, наданих у цифровому форматі. У 2021 році частка в експорті була найвищою в регіоні Центральної, Східної та Південно-Східної Європи і лише трохи нижчою за середній рівень по ЄС. Однак цифровізація економіки відбувається нерівномірно, і технологічна модернізація необхідна в багатьох сферах. Україна має величезний потенціал для того, щоб надолужити відставання в розвитку ІКТ-інфраструктури та поширеності використання Інтернету, що може забезпечити зростання продуктивності. Очікується, що такому прогресу сприятиме інтеграція до Єдиного цифрового ринку ЄС, що є метою, визнаною як Україною, так і ЄС. Збереження сприятливого режиму оподаткування та посилення захисту прав інтелектуальної власності зменшить ризик відтоку висококваліфікованої робочої сили.

Окрім того, Україна має потенціал стати центром передових технологій, особливо в таких галузях, як агропромисловість, інформаційні технології та відновлювана енергетика. Цей потенціал підкріплюється зростаючим попитом на технологічні, інженерні спеціальності, співпрацею з міжнародними технологічними спільнотами та збільшенням уваги до чистих та стійких технологій, що позиціонує Україну як ключового гравця у глобальних інноваційних трендах [49].

СЕО та засновник ІТ-компанії Newxel, Андрій Безручко зазначає такі 2 напрямки розвитку України: “якщо ми хочемо наслідувати досвід Ізраїля та робити ставку на STEM-освіту, підприємництво та інновації, потрібно вже здійснювати певні кроки у цьому напрямку. Насамперед — берегти той людський ресурс, який все ще залишається в країні. Для цього потрібна державна політика зі збереження талантів. Не менш важливий напрямок зусиль — заохочувати закордонні інвестиції. Вже зараз світові гравці ретельно аналізують можливості інвестувати в Україну. Дієва судова реформа, податкові пільги й стимули з боку уряду, а також спрощення бюрократичних процедур для реєстрації та роботи бізнесу можуть прискорити залучення інвестицій, навіть попри повномасштабну війну” [50].

Вибираючи один з цих векторів зростання, можна сказати, що істина, як завжди, знаходиться десь посередині. Розробка та впровадження інновацій не може відбуватися без людей, які їх напрацьовують. Тому, це те найцінніше, що потрібно зберігати та розвивати. Отже, вдосконалення інноваційної сфери України повинно відбуватися за рахунок розповсюдження STEM-освіти та поліпшення нормативно-правової бази, яка буде сприяти залученню інвестицій в країну. Тим самим наша держава зможе надавати новітні, передові продукти та послуги для інших країн.

5. Повоєнна реконструкція. Після припинення бойових дій буде значний попит на відновлення інфраструктури, що відкриває широкий спектр інвестиційних можливостей у будівельному, транспортному, енергетичному та телекомунікаційному секторах.

6. Одним із центральних елементів сучасної глобальної конкурентоспроможності є успішна інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості, що сприяє трансферу технологій та функціональній модернізації. Розташування України на перехресті між Європою та Азією пропонує значні стратегічні переваги для торгівлі та транзиту. Це позиціонування не тільки сприяє доступу до різноманітних ринків, але й потенційно перетворює Україну на ключовий логістичний

центр, підвищуючи її привабливість для міжнародної торгівлі. Попри це, у порівнянні зі своїми регіональними сусідами, Україна залишається відносно мало розвинутою в цьому аспекті. До війни логістика складала лише 4% національного ВВП, тоді як у наших європейських сусідів цей показник варіювався від 6,5 до 10%. Валові капіталовкладення в Україні на 2021 рік не перевищували 14%, тоді як у країнах Східної Європи цей показник становить близько 26%. Зараз цілком очевидно, що цей показник в нашій країні ще більше знизився [51]. Це вказує на потенціал для глибшої інтеграції у глобальні виробничі ланцюги в післявоєнний період, особливо з огляду на підтримку західних союзників, що значно посилює невикористаний потенціал України в сфері "зеленої" енергетики та важливих мінерально-сировинних ресурсах.

ВИСНОВКИ

Конкурентоспроможність країни слід розуміти як економічну категорію, що означає інтегровану здатність формувати, розвивати та використовувати доступні соціальні, економічні, культурні і технологічні ресурси з метою досягнення стійкого економічного зростання на засадах збільшення добробуту громадян, враховуючи сучасні виклики глобалізації, конкурентної боротьби, інновацій та цифровізації суспільного життя. Конкурентоспроможність залежить від наявності факторів виробництва, характеру внутрішнього попиту, наявності розвинутих галузей, ефективного управління та стратегії підприємств.

Технологічний прогрес та інновації стають ключовими факторами у довгостроковому економічному розвитку. Знання та інформація визнаються як важливі, новітні ресурси, які забезпечують продуктивність та стають основою сучасного суспільства. Галузі, що виробляють ці знання та інформаційні продукти, набувають зростаючого значення, оскільки вони визначають процвітання та конкурентоспроможність країни. Макроекономічні чинники, такі як якість інституцій, продуктивність людського капіталу, інновації та витрати на дослідження та розвиток, грають передову роль у формуванні національної конкурентоспроможності.

Міжнародні організації використовують різні показники для оцінки конкурентоспроможності країн, які допомагають порівнювати позиції, показники держави щодо інших держав, визначати пріоритети економічної політики країни з метою забезпечення міжнародної конкурентоспроможності, моніторити прогрес держав у розвитку та аргументувати вибір стратегій та напрямків забезпечення міжнародної конкурентоспроможності.

За даними глобальних рейтингів конкурентоспроможності на 2023 рік, країнами-лідерами є Данія, Ірландія, Швейцарія, Сінгапур та Нідерланди. Вони

відзначаються ефективним управлінням, розвинутим бізнес-середовищем та високоякісною інфраструктурою. Данія та Ірландія зосереджуються на розвитку співпраці між державним і приватним секторами, тоді як Швейцарія та Нідерланди борються із нестабільністю на фінансових ринках та зростанням інфляції, маючи при цьому потенціал для розвитку інфраструктури та цифровізації.

За даними Глобального індексу інновацій у 2023 році Україна посіла 55 місце із 132 країн, за рейтингом IMD у 2021 році - 54 місце серед 64 країн, а у 2019 році, за рейтингом WEF - 85 місце серед 141 країни. Попри відносно непогані позиції, не відмічається позитивної тенденції у показниках конкурентоспроможності країни протягом останніх років.

Слабкими сторонами України є недорозвинена фінансова системи, неефективні інституції, нестабільність на макроекономічному рівні, слабе верховенство права, операційна стабільність для бізнесу, ефективність уряду, умови ведення бізнесу і внутрішнє кредитування приватному сектору у відсотках від ВВП. Ці фактори стримують конкурентний розвиток країни. Чинниками, які збільшують конкурентоспроможність держави є: людський капітал та дослідження, знання та технологічні розробки і креативні розробки та результати.

Для підвищення конкурентоспроможності економіки політичні реформи не повинні проводитися ізольовано. Натомість слід шукати комплексний підхід, який передбачає узгоджені дії в різних сферах державної політики. Це дасть змогу кожній сфері спиратися одна на одну та підсилювати іншу.

Враховуючи складне геополітичне становище країни можна виділити такі найважливіші напрямки, які потребують уваги для підтримки країною значного рівня конкурентоспроможності: геополітичне становище, демографічна ситуація, людський капітал, інновації та ІКТ, повоєнне відновлення та інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т.І / Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М.Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
2. Полунєєв Ю.В.* Конкурентоспроможність країни як економічна категорія та стратегія розвитку. 2010
3. Брич В. Я., Охота В. І. Міжнародна конкурентоспроможність країн в умовах глобалізації: моногр. – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – 212 с.
4. Competitiveness. Defining competitiveness. Kai L. Chan 2016.
[http://www.kailchan.ca/policy/competitiveness/#:~:text=The%20World%20Economic%20Forum%20\(WEF,and%20maintain%20an%20environment%20that](http://www.kailchan.ca/policy/competitiveness/#:~:text=The%20World%20Economic%20Forum%20(WEF,and%20maintain%20an%20environment%20that)
5. Porter, M., Sachs, J. and Warner, A. (2000), Executive Summary: Current Competitiveness and Growth Competitiveness, The Global Competitiveness Report 2000, Oxford: Oxford University Press
6. Н. І. Горбаль, О. Ю. Григор'єв, А. Ю. Козачук, Н. Ю. Козачук. Україна в рейтингах глобальної конкурентоспроможності. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. — Том 1. — № 1. — С. 83–90.
7. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Booklet 2023 URL: <https://imd.cld.bz/IMD-World-Competitiveness-Booklet-2023> (дата звернення: 24.04.2024)
8. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Монографія. / Антонюк Л.Л. – К.: КНЕУ, 2004. - 275с.

9. K. Schwab,. The Global Competitiveness Report 2019. 666 p. World Economic Forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 24.04.2024)

10. Summaries of EU legislation. Glossary of summaries. Competitiveness. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/competitiveness.html> (дата звернення: 24.04.2024)

11. Competitiveness in South East Europe 2021. A Policy Outlook. 2021. 1871 p. URL: <https://doi.org/10.1787/dcbc2ea9-en> (дата звернення: 24.04.2024)

12. Портер М. Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн. М.: Міжнародні відносини, 1993. 896 с.

13. Ganna Kharlamova, Olga Vertelieva, The International Competitiveness of Countries: Economic-Mathematical Approach, Economics & Sociology, Vol. 6, No 2, 2013, pp. 39-52. DOI: 10.14254/2071-789X.2013/6-2/4

14. Смирнов І. Г. Типологія національних економік за рівнем міжнародної конкурентоспроможності Актуальні проблеми країнознавчої науки. 2015 URL: <https://internationalconference2014.wordpress.com/> (дата звернення: 24.04.2024)

15. Синюченко М. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання. Бізнес Інформ. 2014. № 7. С. 14–17 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_7_3 (дата звернення: 24.04.2024)

16. Севрук І. М., Тропиніна А. С. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації. Бізнес Інформ 2019 № 5 С. 21–28 URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-5-20-28> (дата звернення: 24.04.2024)

17. Long-term competitiveness of the EU: looking beyond 2030. European commission. 25 p. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2023-03/Communication_Long-term-competitiveness.pdf (дата звернення: 24.04.2024)

18. Хаустова В.Є., Крячко Є.М., Колодяжна Т.В. Оцінка конкурентоспроможності економік країн світу: теорія та практика. Бізнес Інформ. 2017. № 8. с. 49 – 56

19. Желюк Т. Конкурентоспроможність як ефективна форма функціонування національної економіки: підходи до оцінювання в системі глобальних координат. Актуальні питання теорії і практики фінансів. Світ фінансів. 1 (14), березень 2008 р. С. 81-93

20. Заяць О.І. Підходи до виміру конкурентоспроможності країни. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» С. 18-24 URL: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.59-3> (дата звернення: 24.04.2024)

21. Король І. В. Аналіз динаміки конкурентоспроможності національної економіки України / І. В. Король // Економіка та підприємництво : Зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. - № 29. - Київ: КНЕУ, 2012 - С.26-34.

22. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Ranking 2023 URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (дата звернення: 24.04.2024)

23. Marschinski, R., Amores, A.F., Amoroso, S., Bauer, P., Cardani, R., and others. *EU Competitiveness: Recent Trends, Drivers, and Links to Economic Policy*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. DOI: 10.2760/856014

24. Кравчук О. А., Лебедченко В. В., Луців Р. С. Економіка знань, сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Економіка та суспільство. Випуск # 51 / 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-11> (дата звернення: 24.04.2024)

25. Europe dominates, China rises, and the US remains stable in 2021 World Competitiveness Ranking . URL: <https://www.imd.org/news/communication/updates-2021-world-competitiveness-ranking/> (дата звернення: 24.04.2024)

26. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Ranking 2019 URL: <https://imd.widen.net/view/pdf/dcarel60qz/imd-world-digital-competitiveness-rankings-2019.pdf> (дата звернення: 24.04.2024)

26. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Ranking 2020 URL: <https://imd.cld.bz/IMD-World-Competitiveness-Yearbook-2020> (дата звернення: 24.04.2024)

27. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Ranking 2021 URL: https://cedakenticomedia.blob.core.windows.net/cedamediacontainer/kentico/media/researchcataloguedocuments/pdfs/wcy2021_imd-ranking_2021.pdf (дата звернення: 24.04.2024)

28. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Ranking 2022 URL: <https://imd.cld.bz/IMD-World-Competitiveness-Booklet-2022> (дата звернення: 24.04.2024)

29. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Yearbook 2023, Digital 2023, Talent 2023: summaries. Country profile: Ireland. URL: <https://imd.widen.net/view/pdf/fweroswv8g/IE.pdf> (дата звернення: 24.04.2024)

30. IMD World Competitiveness Center, IMD World Competitiveness Yearbook 2023, Digital 2023, Talent 2023: summaries. Country profile: Netherlands. URL: <https://imd.widen.net/view/pdf/0oxig2sdiH/NL.pdf> (дата звернення: 24.04.2024)

31. R&D expenditure. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure&oldid=551418#:~:text=Gross%20domesti

[с%20expenditure%20on%20R%26D%20\(GERD\)%20stood%20at%20%E2%82%AC355, of%20R%26D%20expenditure%20per%20inhabitant](#) (дата звернення: 24.04.2024)

32. Кабінет Міністрів України «Розпорядження Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2024)

33. World Intellectual Property Organization (WIPO) (2023). Global Innovation Index 2023: Innovation in the face of uncertainty. Geneva: WIPO. DOI:10.34667/tind.48220 URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf> (дата звернення: 24.04.2024)

34. World Intellectual Property Organization (WIPO) (2022). Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? Geneva: WIPO. DOI 10.34667/tind.46596 URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf> (дата звернення: 24.04.2024)

35. WIPO (2021). Global Innovation Index 2021: Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. Geneva: World Intellectual Property Organization. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf (дата звернення: 24.04.2024)

36. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Обговорення проектів нормативно-правових актів. Обговорення з 28 Березня 2024р. по 1 Червня 2024р. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (дата звернення: 24.04.2024)

37. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Квітень 2024. URL:

https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 24.04.2024)

38. The World Bank. GDP growth (annual %) – Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UA> (дата звернення: 24.04.2024)

39. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2023 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2023-rotsi> (дата звернення: 24.04.2024)

40. Observatory of Economic Complexity. Profile: Ukraine. URL: <https://oec.world/en/profile/country/ukr> (дата звернення: 24.04.2024)

41. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2023 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2023-rotsi>. (дата звернення: 24.04.2024)

42. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2022 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi> (дата звернення: 24.04.2024)

43. IMF. World economic and financial surveys. World Economic Outlook database: April 2024 URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April/weo-report?c=926,&s=NGDP_R,PCPI,PCPIPCH,PCPIE,PCPIEPCH,LUR,BCA,BCA_NGDPD,&sy=2022&ey=2024&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=&br=1 (дата звернення: 24.04.2024)

44. Open budget. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2024)

45. Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 24.04.2024)

46. Троценко І. Економічна Правда. Чому Україні потрібен мільйон мігрантів щороку? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/17/699148/> (дата звернення: 24.04.2024)

47. Україна посіла 45 місце в рейтингу володіння англійської від EF EPI. Дослідження свідчить, що у світі є гендерна нерівність у вивченні англійської URL: <https://dev.ua/news/ukraina-v-reitynhu-anhliiskoi-1700208272> (дата звернення: 24.04.2024)

48. Дубровський В. Та Боярчук Д. Центросоціально-економічних досліджень CASE Україна. Center for international private enterprise. Аналітична доповідь: стале економічне зростання в умовах субоптимальних інституцій в Україні. Січень 2024. URL: <https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2024/01/CIPE-Position-Paper-2024-01-07-THIS-ONE-FINAL-UA-VD-15.03.pdf> (дата звернення: 24.04.2024)

49. Овчаренко С. Роль R&D-офісів у технологічному бумі: Україна в контексті глобальних тенденцій URL: <https://speka.media/rol-rd-ofisiv-u-texnologicnomu-bumi-ukrayina-v-konteksti-globalnix-tendencii-9wmzqp> (дата звернення: 24.04.2024)

50. Безручко А. Економічна Правда. Майбутнє належить тим, хто впроваджує інновації: як Україні наздогнати розвинені країни світу. Квітень 2024 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/04/8/712140/> (дата звернення: 24.04.2024)

51. Пусева М. В. Стратегічні напрями відновлення та розвитку транспортної інфраструктури України. Економіка та суспільство. Менеджмент. Випуск # 49 / 2023 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-37> (дата звернення: 24.04.2024)

Ім'я користувача:
Міжнародної економіки Москалюк Наталія

ID перевірки:
1016303199

Дата перевірки:
31.05.2024 12:05:53 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
31.05.2024 20:32:18 EEST

ID користувача:
100005722

Назва документа: КБР_Чайка К.М._Глобальні імперативи конкурентного розвитку держав

Кількість сторінок: 67 Кількість слів: 12344 Кількість символів: 98432 Розмір файлу: 334.47 KB ID файлу: 1016099018

15.5% Схожість

Найбільша схожість: 2.88% з Інтернет-джерелом (<https://es.istu.edu.ua/index.php/EconomicSynergy/issue/download/5/3>)

14.2% Джерела з Інтернету

249

Сторінка 69

6.56% Джерела з Бібліотеки

461

Сторінка 72

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

4